

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Lauryno Brovkos,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

Narkotinių medžiagų vartojimas kaip teisinio reguliavimo objektas

Vadovas: Doc. Dr. J. Galginaitis

Recenzentas: Doc. dr. Vaidotas Vaičaitis

Vilnius

2018

TURINYS

IVADAS	3
1. NARKOTINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO IR DRAUDIMO JAS VARTOTI ATSIKADIMO PRIELAIIDOS	8
1.1 Narkotikų vartojimo istoriniai pavyzdžiai	8
1.2. XX a. atsiradęs narkotikų vartojimo reguliavimas ir jo atsiradimo prielaidos	9
1.3. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo nauda ir žala žmogui ir visuomenei	12
1.4. Dėl narkotikų vartojimo kylančios priklausomybės	14
2. NARKOTINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO TEISINIAI REŽIMAI	17
2.1. Narkotinės — psichotropinės medžiagos ir jų sąrašai	17
2.2. Naujos narkotinės bei psichotropinės medžiagos	20
2.3. Teisinio reguliavimo modeliai psichoaktyvių (narkotinių bei psichotropinių) medžiagų vartojimo srityje	22
2.3.1. Griežtas narkotikų vartojimo teisinio reguliavimo modelis.....	23
2.3.2. Narkotinių medžiagų vartojimo dekriminalizacija	26
2.3.2.1. Portugalijos narkotikų vartojimo dekriminalizavimas.....	29
2.3.2.2. Narkotikų vartojimo dekriminalizavimo procesai Norvegijoje	32
2.3.3. Narkotinių medžiagų vartojimo legalizavimas	35
2.3.4. Psichoaktyvių medžiagų reguliavimas paremtas visuomenės sveikatos reguliavimu	40
3. NARKOTINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO REGULIAVIMAS LIETUVOJE	42
3.1. Socialinė aplinka narkotikų reguliavimo klausimu Lietuvoje	43
3.2. Lietuvoje egzistuojančios narkotinių medžiagų vartojimo teisinio reguliavimo problemos.....	46
IŠVADOS	54
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	55
SANTRAUKA.....	60
SUMMARY	61

Tiriama problema. Narkotinių medžiagų vartojimas yra tapęs tam tikra stigma Vakarų valstybėse. Iki XX a. šis reiškinys buvo natūrali tuomet gyvenusių žmonių gyvenimo dalis. Narkotikai buvo vartojami apeigų metu, rekreaciniais tikslais. Tačiau prasidėjus XX a. atsirado iki dabar daugumoje vakarų valstybių egzistuojantys draudimai. Tarptautinė bendruomenė XX a. susivienijo ir nusprendė, kad narkotinės medžiagos yra per daug pavojingos visuomenei. „Šalys <...> pripažindamos, jog narkomanija yra kai kuriems asmenims didelė blogybė, kelianti socialinę ir ekonominę grėsmę žmonijai, suvokdamos savo pareigą užkirsti kelią šiai blogybei ir kovoti su ja, <...> susitarė“ — taip skamba 1961 m. Bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos preambulė¹. Konvencijos 36 straipsnio 1 dalies a punkte numatytos sankcijos dėl Konvencijos nuostatų pažeidimo: „<...> kiekviena Šalis imasi priemonių, kurios užtikrintų, kad narkotinių medžiagų kultivavimas ir gamyba, apdirbimas, išgavimas, paruošimas, laikymas, pasiūla, pateikimas komerciniais tikslais, skirstymas, pirkimas, pardavimas, pristatymas bet kokiomis sąlygomis, tarpininkavimas, išsiuntimas, persiuntimas tranzitu, vežimas, išvežimas, įvežimas, pažeidžiant šios Konvencijos nuostatas, ir bet kokie kiti veiksmai, kuriais, Šalių nuomone, nusižengiama šios Konvencijos nuostatoms, būtų pripažinti baudžiamaisiais teisės pažeidimais tais atvejais, kai jie padaryti tyčia, taip pat kad už rimtus teisės pažeidimus būtų taikomos atitinkamos bausmės, pavyzdžiui, įkalinimas arba kitoks laisvės atėmimas“². Šiame straipsnyje numatyta, kad tyčia padaryti nusižengimai Konvencijai turi būti įtraukti į baudžiamąją teisę ir taikomos „atitinkamos bausmės, pavyzdžiui, įkalinimas“. Dėl šios ir panašių nuostatų žmonių laisvės apribojamos, siekiant užtikrinti žalos, susijusios su narkotikų vartojimu, prevenciją. Milijonai žmonių kasmet persekiojami remiantis valstybių baudžiamaisiais kodeksais, milijonai įkalintų, o asmenų, vartojančių narkotines bei psichotropines medžiagas, skaičius aukščiausias pasaulio istorijoje³. Akivaizdu, kad toks narkotinių medžiagų teisinis reguliavimas yra neveiksmingas, todėl viena po kitos vakarų pasaulio valstybės pradėjo keisti

¹ 1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija. *Valstybės žinios*, 2001-06-15, Nr. 51-1768.

² *Ibid.* 36 straipsnis.

³ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *World Drug Report 2017*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą:

https://www.unodc.org/wdr2017/field/WDR_2017_presentation_launch_version.pdf.

neveikiančias teisės normas. Tačiau dar iki šių dienų yra diskutuotinas klausimas dėl tinkamiausio teisinio režimo narkotikų vartojimo srityje.

Temos aktualumas. Kai kurios Vakarų pasaulio valstybės pradėjo keisti savo teisinį reguliavimą narkotinių medžiagų vartojimo srityje. Portugalija, Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau — JAV), Norvegija, Kanada yra tik keletas pavyzdinių valstybių, kurios dekriminalizuoja ar legalizuoja disponavimą narkotinėmis medžiagomis asmeniniais tikslais — keičia savo teisinius režimus, susijusius su narkotinių medžiagų vartojimu, jų turėjimu, neturint tikslo jų platinti kitiems. Kita vertus Lietuvoje, kaip ir didžiojoje daugumoje Vakarų valstybių, išliko griežtas reguliavimas. Nepaisant to, 11,5 % Lietuvos populiacijos yra bandę narkotines medžiagas savo reikmėms⁴. Akivaizdu, kad narkotikų vartojimo prevencija paremtas teisinis reguliavimo modelis neveikia. Ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje asmenų, vartojančių narkotikus, priklausomų nuo jų bei su narkotikų vartojimu susijusių ligų skaičius auga⁵. Įdomu yra tai, kad valstybės, pašalinusios narkotikų vartojimą kaip nusikalstamą veiką iš baudžiamųjų kodeksų, pasiekia džiuginančių rezultatų. Pavyzdžiui, Portugalijoje, kuri dekriminalizavo disponavimą narkotinėmis medžiagomis asmeniniais tikslais, visi neigiami rodikliai (priklausomybių, ligų ir kiti) krenta⁶. Galima daryti išvadą, kad valstybės, kurios narkotikų vartojimo reguliavimą švelnina, juda teisinga linkme ir Lietuva bei kitos Europos valstybės turėtų iš to pasimokyti.

Tyrimo objektas — dėl narkotinių medžiagų vartojimo susidarantių visuomeninių santykių teisinis reguliavimas. Šiame darbe terminai „narkotinės medžiagos“ ir „narkotikai“ vartojami sinonimiškai. Terminu „narkotikai“ apibūdinamos ir narkotinės, ir psichotropinės medžiagos.

Darbo tikslas — Ištirti su narkotinių medžiagų vartojimu susijusius teisinio reguliavimo modelius, siekiant nustatyti, kuris iš jų yra optimalus reguliavimo tikslų (mirčių nuo perdozavimų skaičiaus, visuomenės dalies priklausomos nuo narkotikų mažinimas ir kt.) požiūriu.

Darbo uždaviniai. Moksliniame darbe yra keliami šie uždaviniai:

⁴ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf

⁵ GREENWALD, G. *Drug decriminalization in Portugal*, 2009, 28 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą: https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/greenwald_whitepaper.pdf.

⁶ *Ibid.* 27-28 p.

1. Išanalizuoti dominuojantį griežtą, baudžiamąja teise bei narkotikų vartojimo draudimais paremtą teisinį narkotikų vartojimo reguliavimo modelį, atskleisti jo trūkumus.
2. Išanalizuoti atsirandančius naujus narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo dekriminalizavimo ir legalizavimo teisinius modelius bei palyginti juos su daugumoje Vakarų valstybių egzistuojančiu griežtu teisinio reguliavimo modeliu.
3. Įvertinti Lietuvos teisinį režimą narkotinių medžiagų vartojimo sferoje, nustatyti jo trūkumus, pateikti pasiūlymus tolesniam tobulinimui.

Tyrimo metodai.

1. Istorinis — analizuojama žmonijos narkotikų vartojimo bei draudimų vartoti šias medžiagas istorija.
2. Lyginamasis — lyginami skirtingi teisiniai narkotinių medžiagų vartojimo draudimų režimai bei skirtingų valstybių politika ir populiacijos dalies, vartojančios narkotikus, statistikos.
3. Kalbinis — aiškinamas įvairių teisės aktų tekstas siekiant atskleisti egzistuojantį reguliavimą narkotikų vartojimo srityje.
4. Sisteminis — lyginami teisės normų turiniai siekiant atskleisti jų sąsajas narkotikų vartojimo srityje.
5. Teleologinis — analizuojami skirtingi Vakarų valstybių teisės aktai siekiant nustatyti jų tikslus narkotikų vartojimo srityje.

Keliamos hipotezės ir tikėtinos išvados.

1. Daugumoje Vakarų valstybių egzistuojantis teisinis narkotikų vartojimo reguliavimo modelis nėra optimalus (nepasiekia reguliavimo tikslų).
2. Argumentai ir prielaidos, kuriais remiantis sukurti dabartiniai narkotikų vartojimo draudimai, yra klaidingi.
3. Lietuva juda netinkama narkotinių bei psichotropinių medžiagų reguliavimo linkme.

Darbo originalumas. Narkotinių medžiagų vartojimas, kaip teisinio reguliavimo objektas, Vakarų pasaulyje tyrinėjamas jau apie 100 m. Nuo pirmųjų opiumo konvencijų XX a. pradžioje iki XXI a. pradžios Vakarų pasaulyje įsivyravo suvokimas, jog su narkotikų vartojimu reikia kovoti pasitelkiant baudžiamosios teisės įrankius. Tik visai neseniai

pirmosios valstybės pradėjo keisti savo teisinį režimą: Portugalija pirmoji pasaulyje dekriminalizavo visų narkotikų vartojimą 2001 m., Urugvajus pirmasis legalizavo marihuaną 2013 m. Darbe analizuojami skirtingi teisinio reguliavimo modeliai pradėti taikyti palyginti neseniai ir tik mažos dalies pasaulio valstybių.

Lietuvoje moksliniuose darbuose jau pradėtos nagrinėti narkotinių bei psichotropinių medžiagų dekriminalizavimo ir legalizavimo temos, tačiau tyrimai atliekami daugiausiai per baudžiamosios teisės perspektyvą. Bet koks narkotikų vartojimas dažnai laikomas „narkomanija“, su kuria „reikia kovoti“. Tvirtinama, kad prevencija ir griežta kontrolė yra optimalus būdas pasiekti norimų tikslų — nusikalstamų veikų skaičiaus mažinimo (narkotikų vartojimo, gaminimo, pardavimo ir kitų nusikalstamų veikų). Lietuvoje atliekami tyrimai daugiausia susiję su narkotikų vartojimo paplitimu (kas porą metų juos atlieka Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas), narkotikų vartojimo dekriminalizavimo tema nagrinėta mažai (legalizavimo tematika praktiškai nenagrinėta). Vienas iš pagrindinių magistro darbų rašytų per paskutinius 5 metus yra G. Zagorbino darbas „Narkomanijos kriminologinė analizė“. Tyrime narkotikų vartojimo dekriminalizavimo klausimas nagrinėjamas mažai, tačiau prieinama išvados, kad nors iš esmės jis ir būtų naudingas Lietuvai, šalis dar nėra pasiruošusi pasikeitimams, teisės sistema užtikrina laikoma geriausiu būdu kovoti su „narkomanija“. Užsienyje minėta tema nagrinėjama kur kas plačiau paskutinius 20 metų. Yra gausybė tyrimų atliktų vertinant Portugalijos narkotinių medžiagų dekriminalizavimo pavyzdį bei teisinių režimų pasikeitimus JAV. Daugiausia tyrimų srityje atlieka: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras, Pasaulio sveikatos organizacija ir kt.

Šiuo darbu siekiama atskleisti draudimais grindžiamo reguliavimo neefektyvumą ir alternatyvių teisinių reguliavimo režimų pranašumą.

Svarbiausi šaltiniai — darbe nagrinėjami įvairūs norminiai teisės aktai siekiant įvertinti egzistuojantį reguliavimą: 1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas, Portugalijos dekriminalizacijos įstatymas. Šiais teisės aktais siekiama įvertinti tiek tarptautiniu lygmeniu, tiek nacionalinėse teisės sistemose egzistuojančius reguliavimus narkotikų vartojimo srityje. Darbe plačiai remiamasi specialiąja literatūra, daugiausia tyrimais: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro tyrimais

(Lietuvos, Norvegijos, Portugalijos bei kitų valstybių „narkotikų pranešimais“) bei Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento psichoaktyvių medžiagų vartojimo paplitimo Lietuvoje 2004 — 2016 m. tyrimas. Remiantis jais siekiama įvertinti Europoje ir Lietuvoje dėl su narkotikų vartojimu egzistuojančių problemų mastą. Autorius didelį dėmesį skiria nagrinėti tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslinę literatūrą: KURY, H., BRANDENSTEIN, M., *„Naujo poreikio bausti“ klausimu – ar greitesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė?*; GREENWALD, G. *Drug decriminalization in Portugal*, 2009; ČAPLINSKIENĖ, I.; ČAPLINSKAS, S.; GRIŠKEVIČIUS, A. *Lietuvos AIDS centras, Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose*; PEČKAITIS, S. J.; GRUODYTĖ, E. *Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų, reglamentuojančių atsakomybę už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė ir jų tobulinimo kryptys*; SAKALAUSKAS, G.; KALPOKAS, S. B. V.; POCIENĖ, A. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*; ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Remiantis šiais darbais nagrinėjamas Lietuvoje ir didžiojoje dalyje Europos egzistuojantis griežtas teisinio reguliavimo modelis, atliekamas lyginimas su liberalesniais reguliavimo būdais, išryškinami pastarųjų pranašumai.

1. NARKOTINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO IR DRAUDIMO JAS VARTOTI ATSIRADIMO PRIELAIIDOS

Narkotikų vartojimas visuomenėje nėra priimtinas. Keista yra tai, kad alkoholis, tabakas, vaistai, dalis maisto yra taip pat tokios pat psichoaktyvios medžiagos, kaip ir narkotinės medžiagos, tačiau jų teisinis reguliavimas yra kitoks. Šiame skyriuje bus siekiama parodyti, kad narkotikų vartojimas egzistuoja ilgą laiką visuomenėje, XX a. atsiradę draudimai vartoti narkotines ir psichotropines medžiagas yra kildinami iš rasinės nesantaikos bei tai, kad mūsų suvokimas apie įvairių medžiagų sukeltas žalas bei priklausomybes yra iš dalies klaidingas.

1.1. Narkotikų vartojimo istoriniai pavyzdžiai

Žmonės yra linkę vartoti įvairaus tipo psichoaktyvias medžiagas kasdieniame gyvenime. Nikotinas, alkoholis, kava (kofeinas) yra psichoaktyvios medžiagos⁷, kurių vartojimas visuomenėje įprastas, nors kartais ir kvestionuojamas. Tačiau egzistuoja tam tikrų psichoaktyvių medžiagų grupė, pavadinta „narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis“, „narkotinėmis medžiagomis“ ar tiesiog „narkotikais“ (angliškai — „Illicit drugs“), kurios dėl vienokių ar kitokių priežasčių buvo uždraustos įvairiose pasaulio vietose.

Tiek dabar, tiek ir prieš tūkstančius metų žmonės vartojo įvairias psichoaktyvias medžiagas, bet draudimai, egzistuojantys šiandien, yra daugiausiai atsiradę per paskutinius 100 m. Sekant žmogaus istoriją aptinkama, kad:

1. 10000 m. prieš mūsų erą akmens amžiuje žmonės vartojo alų.
2. 6000 m. prieš mūsų erą senovės Kinijoje marihuana buvo naudojama ritualų metu.
3. Remiantis archeologiniais tyrimais, manoma, kad 6000 m. prieš mūsų erą Pietų Amerikoje vietiniai kramtė tabako ir kokainmedžio lapus.

⁷ Kanados viešųjų paslaugų ir viešųjų pirkimų ministras. *Straight Facts About Drugs and Drug Abuse*. 38 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <http://publications.gc.ca/collections/Collection/H39-65-2000E.pdf>.

4. Patys pirmieji rašytiniai įrodymai aptinkami senovės Šumerų 5000 m. prieš mūsų erą. Jų kalboje egzistavo žodis „mėgavimasis“, kuriuo buvo vadinamas augalas, iš kurio gaminamas opiumas⁸.

Vėliau buvo rasta įrodymų, kad narkotines bei psichotropines medžiagas vartojo egiptiečiai, romėnai, graikai, Afrikos bei Australijos gyventojai, jie valgė haliucinogeninius grybus⁹. Palaipsniui pasaulyje vystantis prekybai neišvengiamai pradėta prekiauti ir įvairiomis psichoaktyviomis medžiagomis. Medžiagos, anksčiau buvusios ritualų dalimi, tapo prieinamos didelei visuomenės daliai.

1.2. XX a. atsiradęs narkotikų vartojimo reguliavimas ir jo atsiradimo prielaidos

Lietuvos visuomenėje iš kartos į kartą perduodamos žinios, jog narkotikų vartojimas yra socialiai nepriimtinas dėl savo padarinių žmogaus sveikatai, šeimai, visuomenei bei pačiai šaliai. 1961 m. Bendrojoje narkotinių medžiagų konvencijoje¹⁰ ir kituose tarptautiniuose to meto dokumentuose „narkomanija“ apibrėžiama kaip „kelianti grėsmę žmonijai“. Tačiau, remiantis šia ir kitomis konvencijomis, kovojama ne tiek prieš narkomaniją, kiek prieš narkotikų gamybą, pirkimą ir pardavimą. Buvo manoma, kad narkotikų pasiūlos mažinimu, visuomenės atgrasymu griežtomis bausmėmis bus veiksmingai kovojama su „narkomanija“. Tokiais įsitikinimais remiantis JAV XX a. pradžioje siekė uždrausti narkotikus tarptautiniu lygmeniu, įvesti griežtas bausmes už jų platinimą, gamybą, vartojimą¹¹.

JAV — valstybė, turinti bene didžiausią politinę įtaką pasaulyje. Nenuostabu yra tai, kad šiai valstybei 1971 m. pradėjus „karą prieš narkotikus“, šis griežtu reguliavimu paremtas teisinis modelis¹² paplito pasaulyje. Labiausiai verčia sunerimti tai, kad naujų draudimų

⁸ LINDESMITH, A. R. *Addiction and Opiates*. Chicago: Aldine, 1947, p. 207.

⁹ Ibid. p. 113.

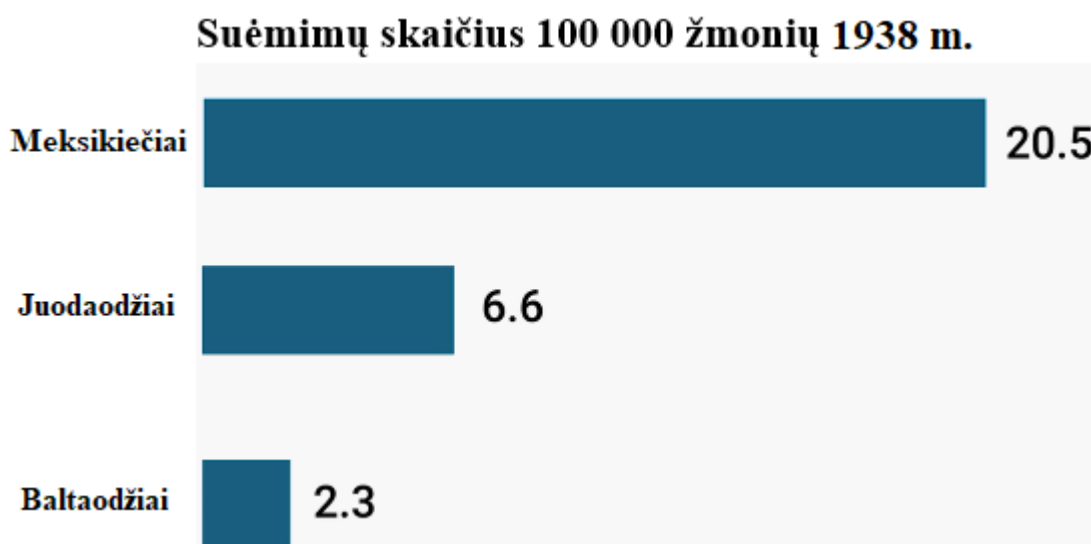
¹⁰ 1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija. *Valstybės žinios*, 2001-06-15, Nr. 51-1768.

¹¹ ZIMMER, L., *the History of Cannabis Prohibition*, 1 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.bisdri.uni-bremen.de/boellinger/cannabis/03-zimme.pdf>.

¹² Dar 1952 m. JAV įvestas Boggs Act. Šiuo įstatymu marihuanos vartojimas tapo privalomai baustinas laisvės atėmimu nuo 2 iki 10 m. Plačiau šio ir kitų įstatymų sukurta teisinė sistema bus nagrinėjama griežto narkotikų vartojimo teisinio reguliavimo skyriuje.

atsiradimas buvo paskatintas šalyje egzistavusio rasizmo¹³. Opiumo vartojimas buvo glaudžiai siejamas su kinų tautybės žmonėmis, kokaino — su juodaodžiais, o marihuanos — su atvykėliais iš Meksikos¹⁴. JAV pozicija narkotikų reguliavimo srityje turėjo lemiamą įtaką įvairių medžiagų uždraudimui tarptautiniu mastu.

1937 m. JAV federaliniu lygiu uždraudė marihuaną, kurios vartojimas jau iki tol buvo draudžiamas beveik visose valstijose¹⁵.

1 paveikslas. 1938 m. asmenų, suimtų už marihuanos turėjimą, skaičius pagal etninę grupę 100000 žmonių

Šaltinis: sudaryta remiantis: US Census Data and FBI Uniform Crime Reports. Prieiga per internetą: <http://www.businessinsider.com/racist-origins-marijuana-prohibition-legalization-2018-2>.

Po marihuanos vartojimo draudimų įvedimo 1937 m. JAV pradėti suimti asmenys už šios medžiagos vartojimą, turėjimą, pardavimą, gamybą. 1 paveiksle pateikiama informacija apie etninių grupių suėmimo rodiklius po marihuanos draudimų įvedimų. 100000 JAV

¹³ King County Bar Association Drug Policy Project. *Drugs and the Drug Laws: Historical and Cultural Contexts*, 2005. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. https://www.kcba.org/druglaw/pdf/report_hc.pdf.

¹⁴ Pateikiamas neigiamai visuomenei atvaizduojamas narkotikų vartojimo pavyzdys iš 1914 m. „New York Times“ laikraščio apie juodaodžių polinkį vartoti kokainą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1914/02/08/100299245.pdf>.

¹⁵ ZIMMER, Lynn, *the History of Cannabis Prohibition*, 1 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.bisdro.uni-bremen.de/boellinger/cannabis/03-zimme.pdf>.

gyventojų buvo suimama: 20,5 meksikiečio, 6,6 juodaodžio ir 2,3 baltaodžio už nusikaltimus susijusius su marihuana. Akivaizdu, kad etninės mažumos 1938 m. buvo sulaikomos policijos kur kas dažniau nei baltaodžiai.

1 lentelė. 2013 m. asmenų, suimtų už marihuanos turėjimą, skaičius pagal etninę grupę 100000 žmonių JAV valstijose: Ajovoje, Vašingtone, Minesotoje, Ilinojuje, Viskonsine, Kentuckyje, Pensilvanijoje.

	Suimtų juodaodžių skaičius	Suimtų baltaodžių skaičius	Kiek kartų daugiau buvo suimta juodaodžių
Iowa	1,454	174	8.34
D.C.	1,489	185	8.05
Minnesota	835	107	7.81
Illinois	1,526	202	7.56
Wisconsin	1,285	215	5.98
Kentucky	697	117	5.95
Pennsylvania	606	117	5.19

Šaltinis: American civil liberties union, *The war on Marijuana in black and white*. Prieiga per internetą: <https://www.aclu.org/files/assets/aclu—thewaronmarijuana—rel2.pdf>.

Praėjus 75 m. tokias pat išvadas apie rasinę nelygybę parodo ir 2013 m. tyrimas (2 paveikslas)¹⁶. Šiame tyrime atskleidžiama, kad 2010 m. kai kuriose JAV valstijose juodaodžiai už disponavimą marihuana buvo suimami iki 8,34 karto dažniau nei baltaodžiai¹⁷, nors šios medžiagos suvartojamas kiekis tarp abiejų rasių buvo labai panašus¹⁸.

¹⁶ American civil liberties union, *The war on Marijuana in black and white*, 18 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-05]. Prieiga per internetą: <https://www.aclu.org/files/assets/aclu-thewaronmarijuana-rel2.pdf>.

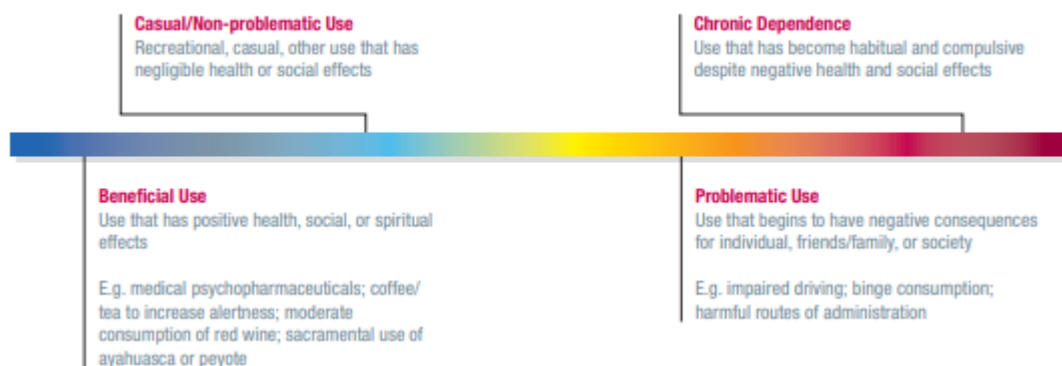
¹⁷ *Ibid.* 18 p.

¹⁸ *Ibid.* 67 p.

Nagrinėjat mokslinius šaltinius prieinama išvados, kad įvairių narkotinių bei psichotropinių medžiagų draudimų įgyvendinimas JAV, valstybėje, siekusioje įvesti kuo griežtesnius draudimus tarptautiniu mastu¹⁹, yra paremtas rasizmo²⁰.

1.3. Psichoaktyvių medžiagų vartojimo nauda ir žala žmogui ir visuomenei

Psichoaktyvios medžiagos, priklausomai nuo jų vartojimo konteksto, gali būti tiek žalingos, tiek naudingos žmogaus organizmui. Vakarų valstybių visuomenėje narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimas yra tapęs tam tikra stigma, įprasta vaikus mokyti nuo mažumės, kad alkoholis, tabakas ir narkotikai — didelė blogybė. Manytina, kad iš esmės beveik bet kurios gamtoje randamos ar sintetiniu keliu sukurtos medžiagos netinkamas vartojimas ir piktnaudžiavimas ja veda prie neigiamų padarinių žmogaus sveikatai ir visuomenei. Tačiau pasidomėjus, kaip kyla priklausomybės ir kokia gali būti potenciali uždraustų medžiagų nauda, galima daryti išvadas, kad ne visos pagal tarptautines konvencijas uždraustos ir vėliau papildomai į šių konvencijų sąrašus įtrauktos medžiagos sukelia vien negatyvius padarinius.

2 paveikslas. Vaizduojami galimi teigiami ir neigiami psichoaktyvių medžiagų vartojimo padariniai žmogaus organizmui ir visuomenei. Ties mėlyna spalva tiesėje

¹⁹ JAV prezidentas Ričardas Niksonas 1971 m. kreipėsi į savo valstybės tautą: „Amerikos priešas numeris vienas Jungtinėse Amerikos Valstijose yra piktnaudžiavimas narkotikais <...> tai bus pasaulinio masto puolimas susidoroti su problemomis“.

²⁰ Apie rasizmą ir marihuanos vartojimo draudimus taip pat galima skaityti: BONNIE, R., WHITEBREAD, H. *The Marijuana Conviction: A History of Marijuana Prohibition in the United States (Drug Policy Classic Reprint from the Lindesmith Center)*, 1974 m.

nurodomi psichoaktyvių medžiagų vartojimo teigiami padariniai: gerinama žmogaus sveikata, socialinė aplinka, galimi spiritualiniai efektai, gerinama gyvenimo kokybė ir t.t., judant link raudonos nurodomi neigiami: priklausomybės, perdozavimai, galimi įvairūs nusikaltimai vartojant psichoaktyvias medžiagas²¹

Šaltinis: sudaryta remiantis: BC Ministry of Health Services. „*Every Door is the Right Door: A British Columbia planning framework to address problematic substance use and addiction*“ 2004.

Kanados sveikatos pareigūnų taryba nurodė tokias psichoaktyvių medžiagų vartojimo naudas²²:

1. Fizinės — skausmo malšinimas, miego sutrikimų gydymas, kraujagyslių ligų prevencija, raumenų atpalaidavimas.
2. Psichologinės — streso malšinimas, psichologinių ligų gydymas, malonumas, gyvenimo kokybės gerinimas.
3. Socialinės — socialinių interakcijų skatinimas, religinių bei spiritualinių apeigų puoselėjimas.
4. Ekonominės — valstybės ekonomikos skatinimas: darbo vietų kūrimas, mokesčių surinkimas, prekių ir paslaugų rinkos kūrimas.

Psichoaktyvių medžiagų vartojimas sukelia ir žalą. Kiekvienais metais dėl šių medžiagų vartojimo sukeltų padarinių: perdozavimų, atsirandančių priklausomybių, kitų ligų miršta daugybė žmonių. Kanadoje 2002 m. mirtys nuo psichoaktyvių medžiagų sudarė 21 % visų mirčių (iš 223 tūkstančių asmenų 47 tūkstančiai mirė dėl šių medžiagų)²³:

1. 16,6 % dėl tabako.
2. 3,6 % dėl alkoholio.
3. 0,8 % dėl narkotikų.

²¹ Britų Kolumbijos sveikatos pareigūnų taryba. *Public Health Perspectives for Regulating Psychoactive Substances*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <https://healthofficerscouncil.files.wordpress.com/2012/12/regulated-models-v8-final.pdf>.

²² Health Officers Council of British Columbia. *A Public Health Approach to Drug Control in Canada Discussion Paper*. Victoria, British Columbia, 2005.

²³ REHM, J.; et. al. *THE COSTS OF SUBSTANCE ABUSE IN CANADA 2002: HIGHLIGHTS*, 2006, p. 4.

Alkoholio ir tabako (dar vadinamų legalių narkotikų) — vartojimas nužudo 25 kartus daugiau žmonių nei nelegalūs narkotikai. Viena iš pagrindinių narkotikų draudimo priežasčių yra žala sveikatai, tad palyginus su kitomis psichoaktyviomis medžiagomis — alkoholiu ir tabaku — reguliavimas neatrodo visiškai tinkamas ir proporcingas. Plačiau teisinių reguliavimų griežtumo disproporcija bus nagrinėjama tolesniuose skyriuose.

1.4. Dėl narkotikų vartojimo kylančios priklausomybės

Egzistuoja fundamentaliai klaidinga nuomonė, kad, panaikinus visuomenės legalių priėjimą prie narkotinių medžiagų, pavyks išspręsti su narkotikų vartojimu susijusias socialines problemas, pavyzdžiui, bus įveiktas vienas iš reiškinių — priklausomybė nuo narkotikų. To buvo siekiama tarptautinėmis konvencijomis ir XX a. pabaigos — XXI a. pradžios „karu prieš narkotikus“, tikintis sukurti pasaulį be narkotikų. Jau tuomet kritikai suprato, kad to niekada nebus įmanoma pasiekti. Garsūs žmonės, tokie kaip JAV prezidentas Geraldas Fordas išreiškė nuomonę, kad „valstybės bandymai gali tik apriboti su narkotikų vartojimu susijusias problemas, bet noras sukurti pasaulį be narkotikų yra iliuzinis ir labai mažai tikėtinas“²⁴.

Viena iš priežasčių, kodėl dauguma per paskutinius 70 m. sukurtų įstatymų, reguliuojančių narkotines medžiagas, buvo neveiksmingi, yra dėl klaidingo tam tikrų socialinių reiškinių suvokimo — mažai žinota apie priklausomybes bei neteisingai įvertintos narkotikų vartojimo priežastys.

Mokslinėje literatūroje priklausomybė medžiagai arba tam tikram veiksmui apibūdinama kaip smegenų sutrikimas, kurio metu pasireiškia kompulsinis potraukis siekti malonumo neatsižvelgiant į kenksmingus padarinius.²⁵ Į pačią priklausomybę žvelgiama pro medžiagos ir jos poveikio kūnui perspektyvą. Visai kitokią nuomonę pristatė Johannas Haris (Johann Hari) 2015 m. savo knygoje „Chasing the Scream. The First and Last Days of the War on Drugs“. Knygoje nagrinėjami du tyrimai:

²⁴ Domestic Council Drug Abuse Task Force, White Paper, September 1975, p. 97-98

²⁵ Malenka RC, Nestler EJ, Hyman SE (2009). "Chapter 15: Reinforcement and Addictive Disorders". In Sydor A, Brown RY. *Molecular Neuropharmacology: A Foundation for Clinical Neuroscience* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill Medical. pp. 364—375.

1. Psichologijos profesorius Bruce Alexander iš Vankuverio atliktas tyrimas apie žiurkes.
2. Tyrimas apie Vietnamo kare vartojančių heroiną asmenų skaičių.

XIX a. atliekant tyrimus su žiurkėmis buvo prieita rezultatų, kad žiurkėms (taip pat atitinkamai ir žmogui) paragavus narkotinių medžiagų, 90 % vartos šias medžiagas, kol mirs. Ši nuostata atsirado iš mokslinių tyrimų su žiurkėmis, jas izoliuotai patalpinus su dviem vandens talpyklomis, kurių viena prisotinta kokaino. 90 % žiurkių pasirinko gerti pastarąjį, kol mirė. Bruce Alexander atliko kitokį tyrimą: jis žiurkes patalpindavo ne atskirai vienas tuščioje dėžėje, bet sukūrė „žiurkių rojų“ — vietą, kur joms nieko nestigo, bet jos, kaip ir pirmajame tyrime, turėjo pasirinkimą tarp dviejų skirtingų vandens šaltinių — vieną prisotintą kokaino, o kitą be jokių priemaišų. Keista yra tai, kad nors visos iš jų paragavo vandens iš abiejų vandens talpyklų, nė viena žiurkė nemirė nuo perdozavimo ir suvartojamas vandens su kokainu kiekis buvo kur kas mažesnis.

Antruoju tyrimu aprašoma situacija Vietnamo karo metu, kai 20 % JAV karių buvo priklausomi nuo heroino. Šalyje buvo baiminamasi masinės narkotikų epidemijos šiems kariams grįžus. Tačiau atsitiko visai kas kita — 95 % iš vartojusių heroiną karo metu visiškai nustojo jį vartoti iškart po grįžimo namo.

Abiem šiais tyrimais galima remtis bandant suformuluoti platesnį priklausomybės apibrėžimą. Tai reiškiny, atsirandantis organizme ne tik dėl įvairių medžiagų vartojimo padarinių, bet ir dėl įvairių socialinių veiksnių. Narkotikai dažnai yra priemonė pabėgti nuo problemų, su kuriomis susiduriama realybėje. Tačiau mūsų visuomenėje supratimas, kad priklausomybės nuo narkotinių medžiagų reikia traktuoti kaip socialinę problemą ir gydyti, o asmenis, vartojančius narkotines medžiagas neuždaryti į kalėjimus, pradėjo formotis ne taip seniai. Federaliniuose Jungtinių Amerikos Valstijų kalėjimuose 50 % kalinių atlieka bausmes dėl su narkotikais susijusių nusikaltimų²⁶. Suvokiant tai, kad priklausomybės nuo bet kokių medžiagų yra liga, nėra pagrindo daugumos šių asmenų traktuoti kaip nusikaltėlių. Susimąstyti verčia tai, kad asmenų, turinčių alkoholio ar tabako vartojimo sutrikimų, niekas neuždaro į kalėjimus, nors visuomenėje plačiai žinoma, kad alkoholio ir tabako vartojimas sukelia labai žalingus padarinius.

²⁶ Teisingumo Statistikų Biuro duomenimis. Galima rasti: https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/p16_sum.pdf.

Per paskutiniuosius dešimt metų atliekant įvairius narkotinių medžiagų tyrimus suvokimas apie jų poveikį smarkiai pasistūmėjo į priekį, įskaitant atradimą, kad priklausomybę gali sukelti ne tik narkotinės medžiagos, bet ir, pavyzdžiui, maistas²⁷. Nuo viršsvorio sukiamų ligų kasmet miršta 2,8 milijono žmonių (palyginimui: dėl tabako — 7 milijonai²⁸, dėl alkoholio — 3,3 milijono²⁹, dėl narkotikų — 190 tūkstančių³⁰). Nors priklausomybių veikimo principų tyrimuose žmonija yra gana toli pažengusi, koncepcija, kad priklausomybė psichoaktyvioms medžiagoms yra glaudžiai susijusi su socialine žmogaus padėtimi bei yra traktuotina kaip liga, o ne nusikaltimas, dar yra visai nauja.

²⁷ Maisto sudėtį neretai sudaro medžiagos kaip: fruktozė, mononatrio gliukamatas ir kitos, kurios skatina priklausomybę.

²⁸ Pasaulio sveikatos organizacija. *Tabacco*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-01]. Prieiga per internetą: <http://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>.

²⁹ Pasaulio sveikatos organizacija. *Management of substance abuse: Alcohol*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-01]. Prieiga per internetą: http://www.who.int/substance_abuse/facts/alcohol/en/.

³⁰ Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras. *World drug report*, Vienna, 16 June 2017, 7 p. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/wdr2017/field/WDR_2017_presentation_launch_version.pdf.

2. NARKOTINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO TEISINIAI REŽIMAI

XXI a. vystantis suvokimui apie narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimą, Vakarų pasaulyje atsirado daugiau įvairių teisinių režimų narkotikų vartojimo srityje. Pradėta suvokti, kad egzistuojantys griežti teisiniai režimai nepasiteisina. Šiame skyriuje bus nagrinėjami narkotinių bei psichotropinių medžiagų ir su jų vartojimu susijusių teisinių režimų pavyzdžiai, siekiant įvertinti jų optimalumą (atitiktį jų tikslui — visuomenės gerovės gerinimui).

2.1. Narkotinės — psichotropinės medžiagos ir jų sąrašai

Narkotinės — psichotropinės medžiagos apibūdinamos kaip veikiančios centrinę nervų sistemą (turinčios fiziologinį, stimuliuojantį, slopinantį, narkotinį ir/arba haliucinogeninį poveikį jas vartojančiam organizmui), naudojamos sveikatos priežiūros, veterinarijos bei mokslo tikslais arba uždraustos naudoti, nuolat kontroliuojamos remiantis tarptautinių susitarimų reikalavimais.³¹ Šios medžiagos klasifikuojamos pagal žalingą poveikį žmogaus sveikatai kai jomis piktnaudžiaujama, jų panaudojimą medicinos tikslams. Medžiagoms taikomas kontrolės lygis, apibūdinamas sąrašais. Narkotinių — psichotropinių medžiagų sąrašai — tai tarptautiniu mastu, taip pat ir Lietuvos Respublikoje, kontroliuojamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai, sudaryti remiantis tarptautinių susitarimų reikalavimais — 1961 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Bendrąja narkotinių medžiagų konvencija³² ir 1971 m. Jungtinių Tautų Organizacijos Psichotropinių medžiagų konvencija³³. Lietuvos Respublikoje narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai yra patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. Sausio 6d. įsakymu Nr.5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“³⁴.

³¹ Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998-01-23, Nr. 8-161.

³² 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija. *Valstybės žinios*, 2001-06-15, Nr. 51-1768.

³³ 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija. *Valstybės žinios*, 2001-06-13, Nr. 50-1743.

³⁴ 2000 m. sausio 6 d. Nr. 5 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2000-01-14, Nr. 4-113.

I sąrašas — tai narkotinės ir psichotropinės medžiagos (taip pat augalai), sukeliančios žalingus padarinius žmogaus sveikatai, jeigu jomis piktnaudžiaujama. Lietuvos Respublikoje šios medžiagos uždraustos vartoti sveikatos priežiūros tikslais.

II sąrašas — tai narkotinės ir psichotropinės medžiagos (taip pat augalai), kurios yra labai pavojingos žmogaus sveikatai, jeigu jomis piktnaudžiaujama. Lietuvos Respublikoje jos leidžiamos naudoti sveikatos priežiūros tikslais laikantis nustatytų reikalavimų.

III sąrašas — tai psichotropinės medžiagos (taip pat augalai), kurios yra pavojingos žmogaus sveikatai, kai jomis piktnaudžiaujama. Lietuvos Respublikoje jos leidžiamos vartoti sveikatos priežiūros tikslais laikantis nustatytų reikalavimų.³⁵

Egzistuoja dvi problemos su šiais narkotinių bei psichotropinių medžiagų sąrašais:

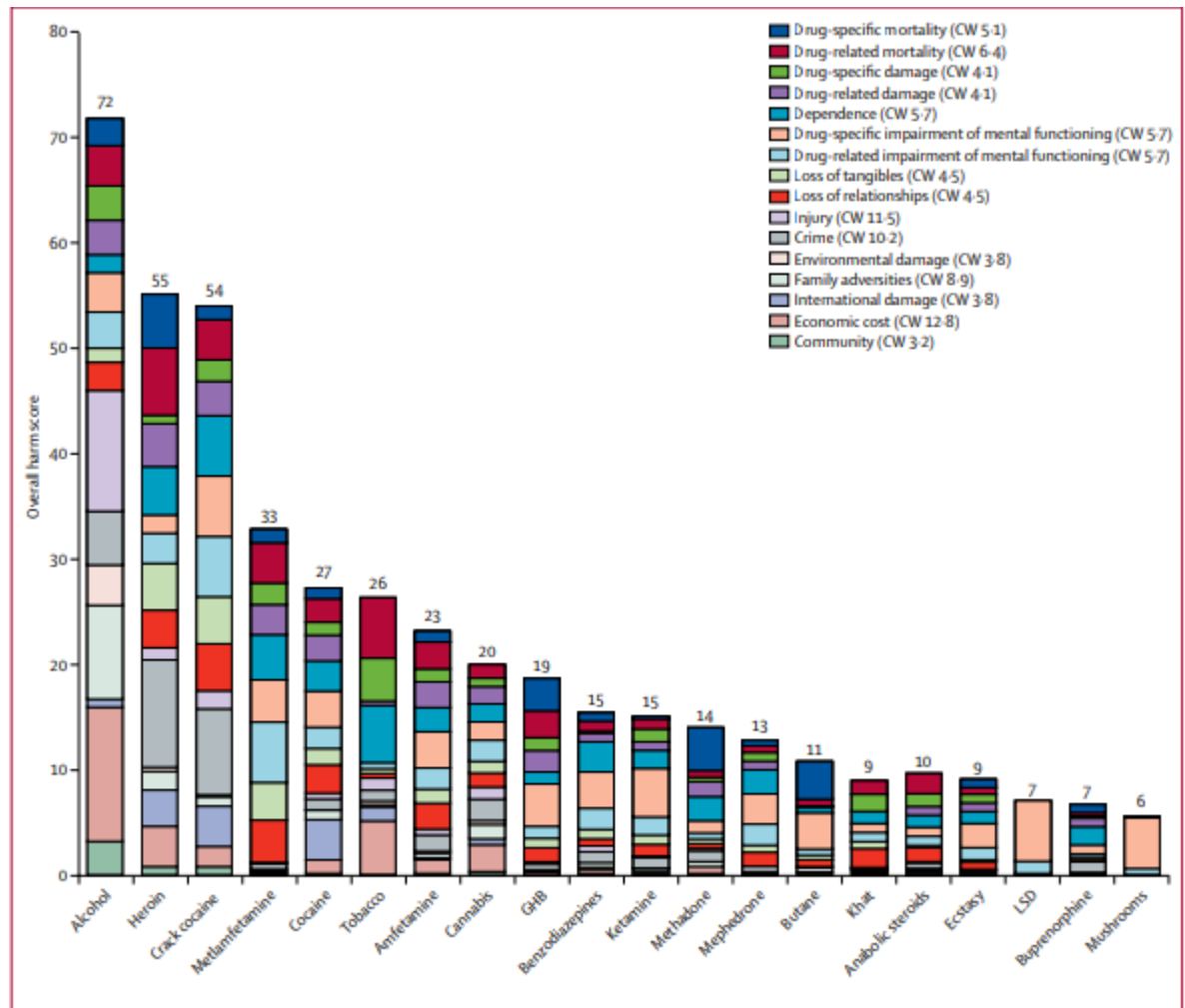
1. Egzistuoja moksliniai tyrimai, įrodantys, kad tam tikros medžiagos yra nepavojingos žmogaus sveikatai, tačiau jos yra įrašytos į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus.
2. Sąrašai yra sudaryti pagal medžiagų pavojingumą sveikatai, tačiau baudžiamajame kodekse visos į šiuos sąrašus įtrauktos medžiagos traktuojamos vienodai.

Nagrinėjant pirmąją problemą viena iš išskirtinų medžiagų yra marihuana. Nuo 2011 m. ši medžiaga Šiaurės Amerikos žemyne pradėta legalizuoti asmeniniais ir mediciniais tikslais. Vašingtonas, Oregonas, Nevada, Kalifornija, Aliaska ir kitos valstijos legalizavo marihuaną. Kanada ir kai kurios kitos valstybės planuoja sukurti teisės aktus, grąžinančius marihuaną į prekių rinką 2018 m. Yra daugybė argumentų, kodėl Urugvajus, JAV, Kanada, Prancūzija, Italija ir kitos valstybės pasirinko keisti reguliavimą, susijusį su marihuanos vartojimu, bet pagrindiniai iš jų yra tokie: egzistuojantys draudimai neveikė, marihuanos vartojimas nėra pavojingas sveikatai (net esant ilgalaikiam vartojimui, žala žmogaus sveikatai yra minimali arba jos nėra³⁶) ir jos rūkymas tapo kultūros dalimi³⁷. Įsitikinta, kad

³⁵ 2003 m. balandžio 23 d. Nr. V-239 Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų. *Valstybės žinios*, 2003-04-30, Nr. 41-1899.

³⁶ Barbara J. Weiland, Rachel E. Thayer, Brendan E. Depue, Amithrupa Sabbineni, Angela D. Bryan and Kent E. Hutchison Daily Marijuana Use Is Not Associated with Brain Morphometric Measures in Adolescents or

marihuanos draudimai nėra proporcingi ir neatitinka baudžiamajame kodekse nurodyto apibrėžimo: „sukeliančios žalingus padarinius žmogaus sveikatai, jeigu jomis piktnaudžiaujama“.³⁸ Kiltų klausimas: jei yra viena medžiaga, kuri neatitinka egzistuojančių draudimų, gal jų yra ir daugiau? Be viso to, alkoholis ir tabakas neabejotinai yra medžiagos, kuriomis piktnaudžiaujant sukelia žala žmogaus sveikatai.

Adults Journal of Neuroscience 28 January 2015, 35 (4) 1505-1512. Galima rasti:

<https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.2946-14.2015>, žiūrėta 2018-04-18.

³⁷ GALLUP — analitikos įmonė 1969 ir 2011 m. atliko tyrimą įvertinti Amerikiečių nuomonei marihuanos legalizavimo klausimu. 1969 m. tik 12% Jungtinių Amerikos Valstijų piliečių pritarė marihuanos legalizavimui, tuo tarpu 2011 m. — 50% apklaustųjų. Verta paminėti tai, kad asmenys tarp 18 ir 19 m. yra du kartus dažniau linkę pritarti marihuanos legalizavimui nei asmenys, kuriems 65 m. ir daugiau. Internetinė prieiga: <http://news.gallup.com/poll/150149/Record-High-Americans-Favor-Legalizing-Marijuana.aspx>.

³⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94030>

3 Paveikslas. **Nurodomi įvairių psichoaktyvių medžiagų nepageidautini padariniai remiantis šešiolika kriterijų: mirtingumu, daroma žala, nusikalstamumu, susižeidimais, ekonomine kaina ir t.t.**

Šaltinis: sudaryta remiantis: NUTT, D. J.; KING, L. A; PHILLIPS, D. L. *Drug harms in the UK: multicriteria decision analysis*. Nepriklausomas narkotikų mokslo komitetas. Internetinė prieiga: <http://www.ias.org.uk/uploads/pdf/News%20stories/dnutt-lancet-011110.pdf> .

Tyrimas atliktas Didžiojoje Britanijoje remiantis daugybe kriterijų. Tyrimu siekta sudaryti bendrą vaizdą dėl įvairių (populiariausių) psichoaktyvių medžiagų daromos žalos. Atkreipus dėmesį į LSD ir Psilocybin Mushrooms (psichodelinius grybus), šių dviejų medžiagų žala yra siejama su protinių funkcijų sutrikimais, tuo tarpu alkoholis sukelia žalą visame spektre kriterijų. Jis surinko daugiausia balų: 72 iš 100 ir yra įvertintas kaip pavojingiausia iš visų tirtų psichoaktyvių medžiagų.

Nagrinėjant antrą sudarytų sąrašų problemą susiduriama su baudžiamojo kodekso nurodytų sąrašų neskylimu vieno nuo kito. Baudžiamojo kodekso XXXVII skyriuje visos nurodytos medžiagos patenka į vieną apibūdinimą: „narkotinės bei psichotropinės medžiagos“³⁹. Nors tam tikros medžiagos yra gerokai pavojingesnės už kitas ir kur kas labiau pažeidžia įstatymais siekiamą apginti gerį — žmogaus ir visuomenės gerovę, disponavimas jomis asmeniniais tikslais baustinas vienodai. Plačiau ši problema bus nagrinėjama skyriuje apie Lietuvą.

2.2. Naujos narkotinės bei psichotropinės medžiagos

Pasaulyje egzistuoja daugybė atrastų bei dar neatrastų psichoaktyvių medžiagų. Atrastos psichoaktyvios medžiagos panaudojamos kuriant vaistus, nuodus, narkotines medžiagas, psichotropines medžiagas, legalius narkotikus (alkoholis, tabakas) ir kita. Tačiau kasdien instituciniu lygmeniu vidutiniškai rinkoje atrandama po vieną visiškai naują skirtingų

³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741. XXXVII skyrius

narkotikų savybes atitinkančią medžiagą⁴⁰. Iš to kyla problema: nežinant kaip ji pagaminta bei koks jos poveikis, kaip teisiškai ją reiktų traktuoti? 2017 m. Narkotikų, tabako ir Alkoholio kontrolės departamentas išleido antrą leidinio „naujos psichoaktyviosios medžiagos“ leidimą. Šiame leidinyje naujos psichoaktyvios medžiagos apibrėžiamos taip: „naujos psichoaktyviosios medžiagos (angl. new psychoactive substances) — tai grynos formos ar ruošiamos naujos narkotinės ir psichotropinės medžiagos, kurios nėra įtrauktos į 1961 m. Jungtinių Tautų bendrąją narkotinių medžiagų bei į 1971 m. Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencijas ir gali kelti pavojų visuomenės sveikatai, panašiai kaip medžiagos, išvardytos minėtų konvencijų sąrašuose (pvz., morfinas, kokainas, heroinas, opijus, amfetaminas, LSD, THC ir kt.)“⁴¹. Pagrindinis sąvokos akcentas yra, kad šios medžiagos „gali kelti pavojų visuomenės sveikatai“. Remiantis 1971 m. Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencijos 22 straipsnio 1 dalimi, siekiant saugoti visuomenę nuo psichotropinių medžiagų, asmenys, pažeidžiantys valstybių priimtus, konvencijoje nurodytus įsipareigojimus, turi būti baudžiami. Šis baudimas turi būti „adekvatus, tinkamiausias paskiriant laisvės apribojimą ar kitą teisių suvaržymą“⁴². Naujų psichoaktyvių medžiagų pavojus sveikatai apibrėžiamas taip:

1. Nežinomas medžiagų poveikis, dozavimas ir sudėtis;
2. Gaminamos nelegaliose laboratorijose, todėl nėra jokių saugumo apribojimų: gaminimo būdo, veikliųjų medžiagų koncentracijos ir t. t.;
3. Šios medžiagos yra legalios ir tai sukelia klaidingą suvokimą, jog jos yra saugesnės už nelegalias medžiagas;
4. Visuomenė mažai informuota apie psichoaktyvias medžiagas, todėl pasitaiko perdozavimų sukeltų sveikatos sutrikimų ar mirčių.⁴³

⁴⁰ Narkotikų, tabako ir Alkoholio kontrolės departamentas. *Naujos psichoaktyviosios medžiagos*, 2017, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/35362%20NTAKD%20naujos%20medziagos_2017%2011%2016%20galutinis.pdf.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/pdf/convention_1971_en.pdf.

⁴³ Narkotikų, tabako ir Alkoholio kontrolės departamentas. *Naujos psichoaktyviosios medžiagos*, 2017, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/35362%20NTAKD%20naujos%20medziagos_2017%2011%2016%20galutinis.pdf.

2.3. Teisinio reguliavimo modeliai psichoaktyvių (narkotinių bei psichotropinių) medžiagų vartojimo srityje

Narkotinės bei psichotropinės medžiagos yra psichoaktyvių medžiagų dalis. Jos sutinkamos gamtoje natūraliai arba yra sintetinės. XX a. pradžioje vakarų valstybių visuomenė nusprendė, kad opiumo, o vėliau ir kitų narkotikų vartojimas turi būti uždraustas. 1912 m. Tarptautinė Opiumo Konvencija, 1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, 1971 m. psichotropinių medžiagų konvencija, 1988 m. konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ ir kitos konvencijos sukūrė teisinį reguliavimą, kuriuo žmonija vadovaujasi pastarąjį šimtą metų. Iki tol narkotinės bei psichotropinės medžiagos neturėjo specialaus teisinio apibrėžimo, jos buvo dalis visų psichoaktyvių medžiagų.

Šiame skyriuje nagrinėjamas ne tik narkotinių, bet ir su visų psichoaktyvių medžiagų vartojimu susijęs reguliavimas. Manytina, kad savo esme psichoaktyvios medžiagos, nepaisant egzistuojančių reguliavimo skirtumų, vartojimo atžvilgiu yra labai panašios. Jų vartojimo paplitimas priklauso nuo paties vartojimo priimtinumų visuomenėje ir iš esmės plinta panašiais principais. Žvelgiant į žmonijos istoriją labai ilgai bandyta vienaip ar kitaip riboti įvairių medžiagų vartojimą, daugiausiai dėl manomai neigiamo poveikio pačiam asmeniui, aplinkiniams ar neigiamo moralinio požiūrio į įvairias medžiagas.

Laikui bėgant susiformavo įvairūs reguliavimo modeliai. Kai kurie iš jų leidžia tiek prekybą, tiek įvairių psichoaktyvių medžiagų vartojimą, kiti — jas draudžia. Egzistuoja įvairūs psichoaktyvių medžiagų reguliavimo modeliai, pagal kuriuos psichoaktyviosios medžiagos skirstomos į tam tikras grupes:

1. Laisvos prekybos modelis, kai medžiagos yra legalios, lengvai prieinamos (tabakas, kavos gėrimai, alkoholis).
2. Vaistinėse su receptu ar be jo parduodamos psichoaktyviosios medžiagos (vaistai nuo skausmo, kosulio).
3. Psichiatrų išrašomos medžiagos (vaistai nuo didelio skausmo, miego sutrikimų, nuo nerimo, streso).

4. Draudžiamos medžiagos, kurių turėjimas, vartojimas ar dažnai bet koks disponavimas jomis yra draustinas administracinės ar baudžiamosios teisės (marihuana, kokainas, LSD, ekstazis, psichodeliniai grybai). Taip pat egzistuoja minėtų reguliavimo modelių deriniai, remiantis valstybių civiline ir baudžiamąja teise.⁴⁴

Būtent paskutinis teisinis modelis yra dominuojantis pasaulyje reguliuojant narkotines bei psichotropines medžiagas. Šios medžiagos yra išimtos iš apyvartos, disponavimas jomis yra draudžiamas tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės. Tačiau šiuo metu pasaulyje vyksta narkotikų liberalizacijos procesai, kai medžiagos yra dekriminalizuojamos arba grąžinamos į apyvartą jas legalizuojant.

2.3.1. Griežtas narkotikų vartojimo teisinio reguliavimo modelis

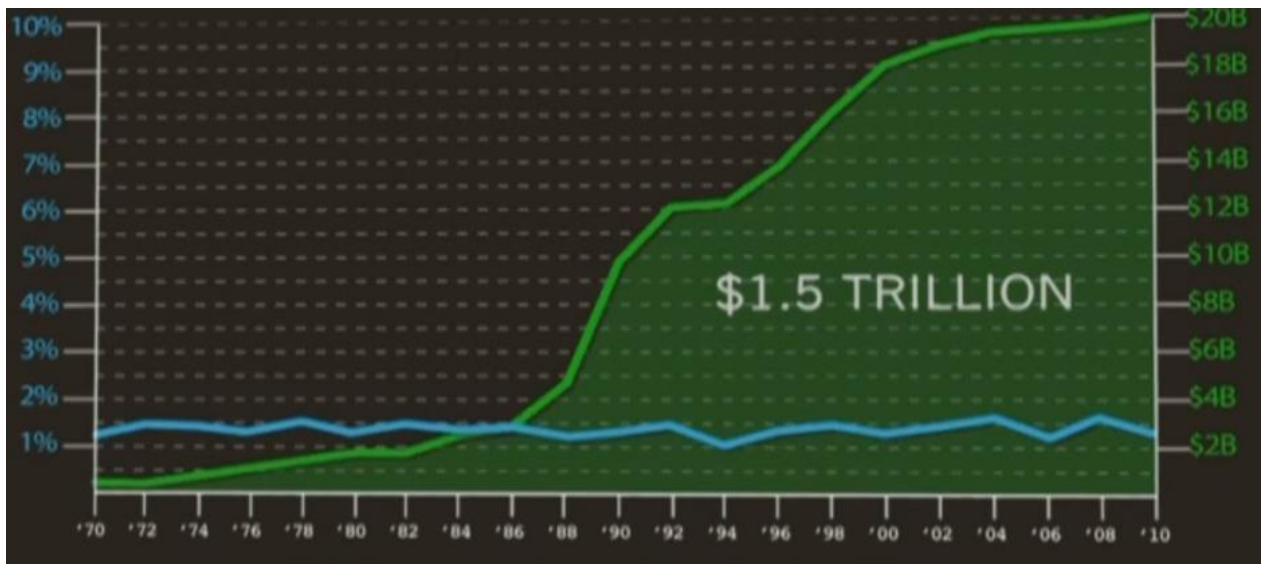
Pasaulyje per paskutinius 100 metų reguliavimas narkotinių bei psichotropinių medžiagų srityje beveik vien tik griežtėjo. Pradedant pirmomis opiumo konvencijomis, vėliau narkotinių ir psichotropinių medžiagų konvencijomis, Vakarų valstybės bandė apsisaugoti nuo bendro blogio, kurį tuo metu laikė narkotikų vartojimą. Pasirinktas kelias — griežta kontrolė ir asmenų, kurie siekė vartoti įvairias psichoaktyvias medžiagas asmeniniais tikslais, jas gamino ar platino, siuntimas į kalėjimus. Įdomu yra tai, kad pasaulyje narkotikus vartojančių asmenų skaičius nuolatos auga⁴⁵. Plačiau panagrinėjus atvejus, kai taikomos griežčiausios baudmės visada prieinama išvada: pačios griežčiausios baudmės nepadaeda mažinti nusikalstamumo. Pavyzdžiui, JAV valstijose, kuriose įteisinta mirties bausmė, nužudymų skaičius didesnis nuo 20 % iki 40 % palyginus su valstijomis, kur tokios baudmės nėra.⁴⁶

⁴⁴ Britų Kolumbijos sveikatos pareigūnų taryba. *Public Health Perspectives for Regulating Psychoactive Substances*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <https://healthofficerscouncil.files.wordpress.com/2012/12/regulated-models-v8-final.pdf>.

⁴⁵ Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras. *World drug report, 2017 m.* Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/wdr2017/field/WDR_2017_presentation_launch_version.pdf 2 p.

⁴⁶ Mirties baudmės informacijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <http://deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates>.

Toliau bus nagrinėjami šaltiniai Iš JAV. Ši valstybė per paskutinius 50 m. pasižymėjo griežtu teisiniu reguliavimu narkotikų srityje bei atlikta gausa tyrimų, nagrinėjančių tokio reguliavimo pasekmes.

3 paveikslas. JAV išlaidos milijardais JAV dolerių nuo 1970 m. iki 2010 m. ir visuomenės dalies, priklausomos nuo narkotinių medžiagų, išraiška procentais

Šaltinis: sudaryta remiantis: Matt Groff dokumentiniu filmu apie karą prieš narkotikus „The 1315 project“.

Kairėje vertikalčiai (3 paveikslas) pažymėta kiek procentų JAV populiacijos yra priklausomi nuo narkotinių medžiagų (JAV sveikatos ir socialinių paslaugų departamento duomenimis), apačioje nurodyti metai nuo 1970 iki 2010, dešinėje pažymėta kiek JAV per metus išleidžia narkotikų kontrolei (tarptautiniais narkotikų politikos mokslo centro duomenimis — neįskaičiavus, kiek išleidžiama teisminiems procesams ir įkalinimui). Mėlyna linija reprezentuoja asmenų, priklausomų nuo narkotinių medžiagų skaičių, kuris nuo 1970 m. iki 2010 m. svyravo tarp 1 % ir 1.6 %, o žalia — šalies išlaidas per metus kovai su narkotikais.

Palyginus 3 paveiksle išleidžiamų lėšų ir populiacijos dalies vartojančios narkotines bei psichotropines medžiagas procentinės išraiškos duomenis, matoma, kad griežtinant teisinį režimą — didinant išlaidas kovai su narkotikais ir įkalinant daugiau žmonių, asmenų vartojančių narkotikus skaičius išlieka pastovus.

1971 m. JAV pradėjo politinę kampaniją — „karą prieš narkotikus“. Nuo 1971 m. iki 2010 m. valstybės išlaidos narkotikų kontrolei sudarė apie 1,5 trilijono JAV dolerių. Tuo pačiu laikotarpiu asmenų, vartojančių narkotines medžiagas, skaičius išliko nepakitęs, tačiau įkalintų asmenų skaičius smarkiai išaugo. Nuo 1971 m. iki 2014 m. kalėjimuose laikomų asmenų JAV padidėjo 7 kartus — nuo 200000 iki 1400000⁴⁷. Šiuos duomenis palyginus su tuo, kad apie pusę visų JAV įkalinamų asmenų yra nuteisiami dėl su narkotikais susijusių nusikaltimų⁴⁸, vien dėl narkotikų vartojimo asmeniniais tikslais suimtų ir įkalintų asmenų skaičius per minėtą laikotarpį sudaro apie 10 milijonų (vidutinė laisvės atėmimo bausmė — 3 m.)⁴⁹.

Panašius duomenis pateikia ir 2005 m. tyrimas apie asmenų, policijos suimtų už girtumą prieš ir po alkoholio uždraudimo JAV (1910 — 1925 m.). Tyrimas pateikia išvadą, kad vartojimo draudimas turėjo trumpalaikių pasekmių (alkoholio vartojimo rodiklis krito), tačiau ilgalaikėje perspektyvoje įtakos nerasta.⁵⁰

Nagrinėjant šaltinius, kurie vaizduoja narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą visuomenėje prieš ir po griežtų normų įvedimo, galima daryti išvadą, kad per ilgą laikotarpį (10 — 15 m.) griežtas teisinis reguliavimo režimas praktiškai nedaro įtakos asmenų, priklausomų nuo narkotinių medžiagų, skaičiui. Toliau bus nagrinėjami pavyzdžiai valstybių, kurios, besiremamos panašių tyrimų rezultatais, keitė narkotikų reguliavimą: dekriminalizavo narkotinių medžiagų vartojimą asmeniniais tikslais.

Panašių išvadų apie teisinio reguliavimo režimą ir griežtas bausmes pasiekia ir Prof. dr. Helmutas Kury (Helmut Kury) bei Martinas Brandensteinas (Martin Brandenstein): „griežtos bausmės beveik neturi jokios įtakos nusikalstamumo lygiui, o įvairiose šalyse nuolat girdimi populistiniai teiginiai apie būtiną baudžiamosios politikos griežtinimą dažniausiai remiasi paviršutiniškomis manipuliacijomis, nusikaltimų baime bei pavieniais žiniasklaidos itin plačiai nušviečiamais atvejais, turinčiais mažai ką bendra su nusikalstamo

⁴⁷ MAURER, M. *Race to Incarcerate*. New York, NY: The New Press; 2001.

⁴⁸ Federalinis kalėjimų biuras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17]. Prieiga per internetą: https://www.bop.gov/about/statistics/statistics_inmate_offenses.jsp

⁴⁹ Teisingumo statistikos biuras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17]. Prieiga per internetą: <https://www.bjs.gov/content/dcf/ptrpa.cfm>.

⁵⁰ DILLS, A. K.; JACOBSON, M.; MIRON, J. A. „The effect of alcohol prohibition on alcohol consumption: evidence from drunkenness arrests“. *Economics Letters*. 2005. 86 (2): 283–284 p.

elgesio ir baudžiamojo persekiojimo visuma. Daroma apibendrinta išvada, jog baudimo praktika turi būti orientuota į resocializaciją, o ne į atskirtį ir izoliaciją“.⁵¹

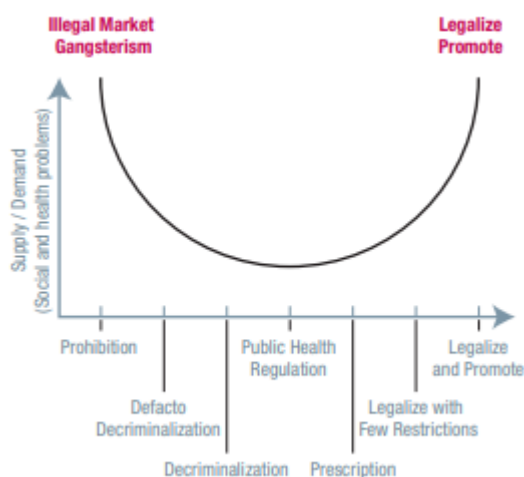
2.3.2. Narkotinių medžiagų vartojimo dekriminalizacija

Narkotinių bei psichotropinių medžiagų dekriminalizavimas — procesas, kai tam tikros nusikalstamos veikos, susijusios su įvairiomis medžiagomis (narkotikais), yra išbraukiamos iš baudžiamojo kodekso (nebėra reguliuojamos baudžiamosios teisės). Europos valstybėse, JAV, Kanadoje ir kitose šalyse dekriminalizacija vyksta skirtingai. Iš esmės pagrindinis minėtojo proceso tikslas yra panaikinti baudžiamumą už vartojimą ar turėjimą narkotinių bei psichotropinių medžiagų asmeniniais tikslais. Kartu su nusikalstamų veikų dekriminalizavimu kuriama alternatyvi teisinė sistema, paremta administracine teise — baudų skyrimu už tam tikrą kiekį medžiagos turėjimo. Leistinas narkotinių bei psichotropinių medžiagų kiekis įvairiose šalyse skiriasi. Pavyzdžiui, Portugalijoje kiekis, iki kurio taikoma administracinė, o ne baudžiamoji atsakomybė, yra toks, kurį vidutinis žmogus suvartotų per 10 dienų⁵².

Šiuo metu vakarų pasaulyje yra pradėti vykdyti dekriminalizavimo procesai. Daugėjant tyrimų apie tai, kad teisinis reguliavimas neturi įtakos narkotikų vartojimo rodikliams, ir suvokus, kad priklausomybės, kylančios iš narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo yra visuomenės sveikatos, o ne baudžiamosios teisės objektas, vis daugiau valstybių pradėjo žengti dalies (daugiausia marihuanos) ar visų narkotikų dekriminalizavimo keliu.

⁵¹ KURY, H., BRANDENSTEIN, M., „*Naujo poreikio bausti“ klausimu – ar greitesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė?*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos. 2009 Nr. 2 (64), p. 5

⁵² Remiantis Portugalijos dekriminalizacijos statuto 2 straipsnio 1 dalimi. Portugalijos sveikatos ministerija. *Decriminalization*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.sicad.pt/BK/Dissuasao/Documents/Decriminalisation_Legislation.pdf.

4 paveikslas. J. Markso draudimo paradoksas, aprašantis, kaip psichoaktyvių medžiagų pasiūla, paklausa bei su tuo susijusios žalos būtų sumažintos siekiant kreivės centre esančio sveikatos reguliavimo taško, tolstant nuo kraštutinumų: psichoaktyvių medžiagų uždraudimo bei legalizavimo skatinant jas vartoti⁵³

Šaltinis: Marks, J. The Paradox of Prohibition in “*Controlled Availability: Wisdom or Disaster?*”; National Drug and Alcohol Research Centre, University of New South Wales; p. 7-10. 1990.

Vertikaliuoje ašyje nurodoma psichoaktyvių medžiagų paklausa ir pasiūla, kreivės aukščiausias taškas kairėje reprezentuoja teisinį modelį, kai narkotinės medžiagos yra draustinos, kurio metu išplitusi neteisėta rinka bei egzistuoja didelė nusikalstamumo įtaka. Toliau kreivei leidžiantis žemyn nurodytas *de facto* dekriminalizavimas, *de jure* dekriminalizavimas ir centre visuomenės sveikatos reguliavimas narkotinių medžiagų reguliavimo klausimu. Kreivei kylant nuo žemiausio taško centre į viršų dešinėje, horizontalioje ašyje iš kairės į dešinę vaizduojamas medžiagų skyrimas (medicininiais tikslais), legalizavimas esant mažam reguliavimui ir galiausiai aukščiausiam taške legalizavimas medžiagą reklamuojant visuomenei.

⁵³ MARKS, J. *Controlled Availability: Wisdom or Disaster?*, National Drug and Alcohol Research Centre, University of New South Wales; p. 7-10. 1990. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17]. Prieiga per internetą: <https://healthofficerscouncil.files.wordpress.com/2012/12/regulated-models-v8-final.pdf>

Nurodytas paradoksas (4 paveikslas) yra 1990 m. nacionalinio Australijos narkotikų ir alkoholio tyrimo centro rezultatas. Diagramoje yra pateikiamas psichoaktyvių medžiagų paklausos ir pasiūlos priklausomybės nuo įvairių veiksnių principas. Visų pirma, griežtas reguliavimas didina pasiūlą bei paklausą. Uždraudžiant psichoaktyvias medžiagas jų rinkos neįmanoma tinkamai reguliuoti. Vienas iš šio principo pavyzdžių yra Kanadoje egzistuojantis reguliavimas. Šios šalies Ministras Pirmininkas Džastinas Triudo teigia, kad „marihuanos nepilnamečiams asmenims lengviau įsigyti nei butelį alaus“⁵⁴. Kanadoje šiuo metu siekiama, kad marihuanos įsigijimas būtų bent tiek sunkesnis nepilnamečiams asmenims, panašiai kaip alkoholio įsigijimas — reguliuojant rinką valstybės, parduodant marihuaną tik pilnamečiams asmenims ir t. t.

Akivaizdu yra tai, kad uždraudus narkotines medžiagas iš to pelnosi kriminalinio pasaulio subjektai⁵⁵. Švelninant teisinį reguliavimą ir dekriminalizuojant psichotropines medžiagas bei jų reguliavimą perkeltant į valstybės rankas, jų pasiūla bei paklausa krenta — mažėja nuo narkotinių medžiagų priklausomų asmenų skaičius, daugiau vartojančių kreipiasi pagalbos, nebėra didelio masto narkotikus vartojančių asmenų persekiojimo ir diskriminacijos. Be viso to, „karo prieš narkotikus“ metu buvo manoma, kad griežtinant bausmes narkotikų kaina kils ir dėl to bus mažiau žmonių vartojančių šias medžiagas. Tačiau nutiko atvirkščiai — stebint JAV griežto reguliavimo ir Portugalijos narkotikų dekriminalizavimo pavyzdžius matoma, kad narkotinių medžiagų kaina nėra tiesiogiai priklausoma nuo politinės krypties ir teisės narkotinių medžiagų srityje⁵⁶. „Portugalijoje, dekriminalizavus narkotinių medžiagų vartojimą, narkotikų kainos neišaugo, bet atvirkščiai — jos buvo aukštesnės nei dekriminalizacijai neegzistuojant“⁵⁷, todėl narkotinių medžiagų prieinamumas neišaugo.

Žemiausias lygis narkotinių medžiagų vartojime pasiekiamas kai asmenys, vartojantys įvairias narkotines medžiagas, yra ne persekiojami, o vietoje to jiems suteikiamas gydymas, kovojama su priklausomybe edukacijos būdu. 4 paveiksle psichoaktyvios

⁵⁴ Džastinas Triudo apie marihuanos prieinamumą nepilnamečiams pasisako interviu metu. WINGROVE, J. *Trudeau Sees Pot Legalized by Summer as Law Sits in Senate*. Bloomberg. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-20/trudeau-sees-pot-legalized-by-summer-as-law-sits-in-senate>.

⁵⁵ United Nations International Drug Control Programme, *World Drug Report*, (Oxford University Press 1997), p.124. Šaltinyje minima, kad 1997 m. narkotikų rinka galėjo siekti 400 milijardų JAV dolerių.

⁵⁶ Sónia, F. „Drug Decriminalization and the Price of Illicit Drugs“ 2005, 20-21 p.

⁵⁷ Ibid, 21 p.

medžiagos skyrimas medicininiais tikslais nurodomas kaip didinantis paklausą ir pasiūlą — atrandamas medžiagos teigiamas poveikis, ji pradedama skirti gydymui. Viena iš problemų šiuo metu egzistuojančių pasaulyje yra susijusi su psichoaktyvias savybes turinčiais vaistais — daugybė žmonių tampa priklausomi nuo jų. JAV 2006 m. 2,6 milijono žmonių pirmą kartą savo gyvenime piktnaudžiavo vaistais⁵⁸. Verčia sunerimti ir tai, kad nuo legalių vaistų perdozavimo miršta daugiau žmonių nei nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų⁵⁹. Aukščiausias taškas narkotikų vartojimo paklausoje ir pasiūloje pasiekiamas (4 paveikslas) yra pasiekiamas, kai psichoaktyvi medžiaga legalizuojama ir reklamuojama.

2.3.2.1. Portugalijos narkotikų vartojimo dekriminalizavimas

Portugalija 1980 m. turėjo rimtą narkotikų vartojimo problemą šalyje: greitai augo nuo heroino ir kitų narkotinių medžiagų priklausomos populiacijos dalis. Šalies vyriausybė nutarė imtis griežtų priemonių spręsti susidariusioms problemoms: pradėjo sekti daugumos vakarų valstybių bei 1961 m. Bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos pavyzdžiu — griežtino bausmes už bet kokį narkotinių medžiagų turėjimą asmeniniais tikslais bei stipriai padidino biudžetus valstybinių organizacijų, atsakingų už su šalies piliečių persekiojimą dėl su narkotinių medžiagų vartojimu susijusiais nusikaltimais⁶⁰. Nepaisant to Portugalijoje buvo vystomas visuomenės sveikata paremtas reguliavimas: atidaromi gydymo nuo priklausomybių centrai, vystomi įvairūs projektai (švirkštų keitimo, socialinės pagalbos suteikimo ir t.t.)⁶¹. 1993 m. Portugalijos vyriausybė pateikė tokį pareiškimą: „pasirinkimas narkotikų vartojimą laikyti nusikalstama veika nėra pagrįstas aiškia strategija, kad tai yra vienintelis galimas sprendimas, o daugiausia įsitikinimu, kad darant pakeitimus tokiose sudėtingose srityse kaip ši, jie yra pateisinami tik tuo atveju, jei turimi duomenys įrodo, kad naujoji sistema yra aiškiai geresnė nei esama“⁶². Ši politinė diskusija narkotikų dekriminalizavimo klausimu tęsėsi iki 2001 m., kai beveik 1 % visos populiacijos buvo

⁵⁸ Pasaulio be narkotikų fondas. *The truth about prescription drug abuse*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Internetinė prieiga: <https://www.drugfreeworld.org/drugfacts/prescription/abuse-international-statistics.html>.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Drug policy profiles*, Cais do Sodré, 1249-289 Lisbon, Portugal. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17] Prieiga per internetą:

http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/642/PolicyProfile_Portugal_WEB_Final_289201.pdf

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*, 12 p.

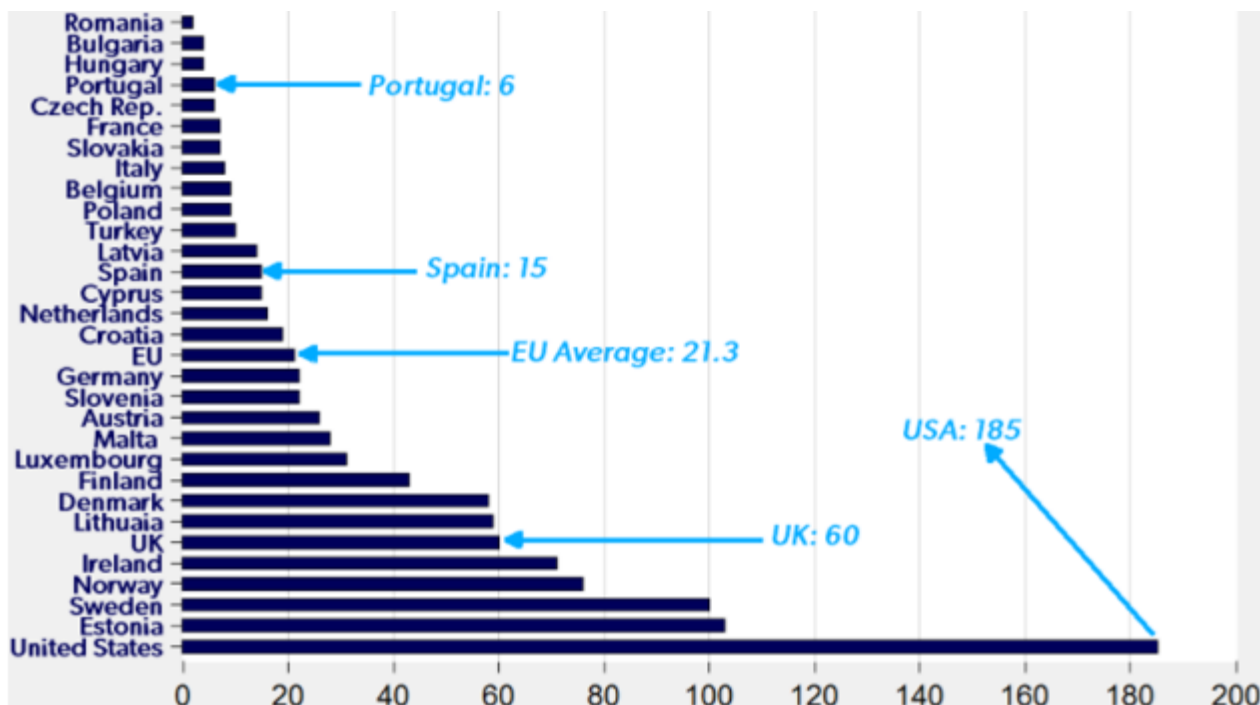
priklausoma nuo heroino.⁶³ Pradėtos vykdyti reformos ir jų rezultatas — Portugalija 2001 m. dekriminalizavo visų narkotinių medžiagų turėjimą asmeniniais tikslais.

„Vartojimas, gavimas bei laikymas augalų, medžiagų, preparatų, nurodytų sąrašuose asmeniniais tikslais, laikomas administracinės teisės pažeidimu“ — citata iš Portugalijos dekriminalizacijos statuto 2 straipsnio 1 dalies⁶⁴. Šia nuostata Portugalija pašalino veikas, susijusias su disponavimu narkotinių medžiagų asmeniniais tikslais, iš baudžiamojo kodekso, tačiau vietoje to yra pritaikoma administracinė atsakomybė asmeniui, sulaikytam dėl disponavimo narkotikais asmeniniais tikslais. Šis straipsnis taikomas visoms narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms, kurios iki tol buvo uždraustos. Taip pat nustatytas kiekis, kuris apibūdinamas kaip disponavimas medžiaga asmeniniais tikslais — „kiekis, neviršijantis 10 dienų vidutinio asmens suvartojamo kiekio“. Veikos, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu bei didesnio nei numatytas asmeniniais tikslais narkotikų kiekio turėjimas, *de jure* išliko baudžiamosios teisės objektas. Būtina pažymėti tai, kad narkotikų vartojimas vis tiek išlieka nelegalia veika, tačiau baudžiama remiantis tik administracine teise. Sudarytos „narkotikų prevencijos komisijos“ (5 straipsnis), kurių paskirtis spręsti su narkotikais susijusias administracines bylas. Jos gali skirti pinigines baudas ar nepinigines bausmes. Šios sankcijos gali būti panaikintos, jei asmuo, baudžiamas už narkotinių medžiagų disponavimą asmeniniais tikslais, sutiks gydytis.

⁶³ ⁶³ GREENWALD, G. *Drug decriminalization in Portugal*, 2009, 28 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą: https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/greenwald_whitepaper.pdf.

⁶⁴ Portugalijos sveikatos ministerija. *Decriminalization*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.sicad.pt/BK/Dissuasao/Documents/Decriminalisation_Legislation.pdf

Mirčių sukeltų dėl narkotikų perdozavimų skaičius milijonui gyventojų tarp 15 —
64 m. amžiaus asmenų

5 paveikslas. Pateikiama informacija apie įvairiose šalyse dėl perdozavimų mirštančių asmenų skaičių

Šaltinis: sudaryta pagal: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, *European Drug Report 2017*, New York Times. Prieiga per internetą: <http://www.aei.org/publication/chart-of-the-day-5/>.

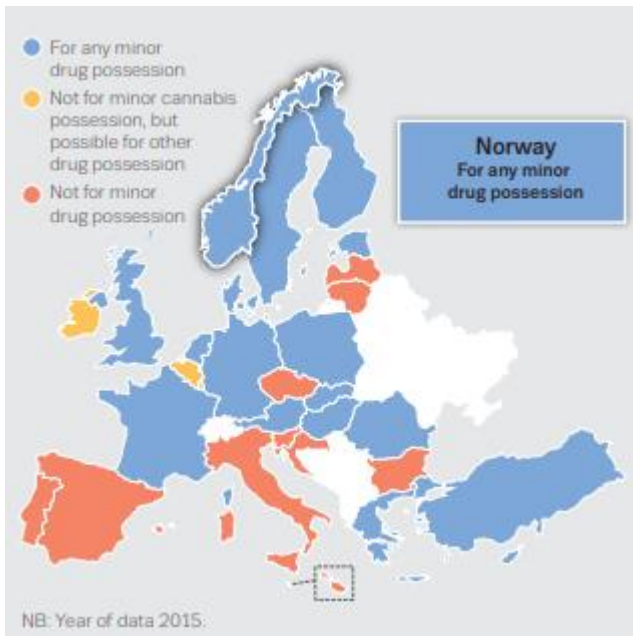
5 paveiksle pateikiama informacija apie mirštančių nuo narkotinių bei psichotropinių medžiagų perdozavimo skaičius milijonui šalies gyventojų. Patį didžiausią narkotikų perdozavimų skaičių vakarų pasaulyje turi JAV. Šioje valstybėje, kuri pasižymi didžiausiomis pasaulyje kovos su narkotikų vartojimu išlaidomis, mirštančių nuo perdozavimo skaičius yra 30 kartų didesnis milijonui gyventojų nei Portugalijoje. Kita vertus Portugalijai dekriminalizavus narkotines bei psichotropines medžiagas mirčių nuo narkotikų perdozavimo skaičius krito du su puse karto ir toliau nuolatos mažėja⁶⁵. Akivaizdu, kad JAV ir Portugalijos politika narkotikų vartojimo klausimu yra labai skirtinga. JAV yra pasirinkusi ne visuomenės sveikatos reguliavimu (asmenų gydymu, pagalbos jiems suteikimu) pagrįstą teisinį modelį, bet prevencija ir griežtomis bausmėmis (dažnai *ultima ratio* — įkalinimu)

⁶⁵ HUGHES, C., STEVENS, A., *The effects of decriminalization of drug use in Portugal*, 2007, p. 3

paremtą teisinį modelį. Vertinant šiuos skirtingus Portugalijos ir JAV požiūrius į narkotikų reguliavimą, manytina, kad Portugalija yra kur kas labiau pažengusi. Ši valstybė jau prieš 17 m. visiškai pakeitė savo narkotikų reguliavimo modelį ir pasiekė pozityvių rezultatų. Darytina išvada, kad visuomenės sveikata paremtas dekriminalizavimo teisinis modelis yra kur kas pranašesnis už draudimais ir griežtomis bausmėmis paremtąjį.

2.3.2.2. Narkotikų vartojimo dekriminalizavimo procesai Norvegijoje

Norvegija iki 2017 m. buvo viena iš daugumos Europos valstybių, skyrusi laisvės atėmimo bausmės už mažą kiekį narkotinių medžiagų turėjimą net ir neturint tikslo jas parduoti. Norvegijoje 2017 m. užregistruota beveik 50 tūkstančių nusikalstamų veiklų, susijusių su narkotinių medžiagų vartojimu ir disponavimu asmeniniais tikslais⁶⁶.

6 paveikslas. Europos žemėlapis. Mėlyna spalva vaizduojamos šalys skiriančios laisvės atėmimo bausmę už mažą narkotikų kiekio turėjimą, geltona — skiriančios laisvės atėmimo bausmę už mažą narkotikų kiekio turėjimą, išskyrus už marihuanos mažo kiekio turėjimą, raudona — laisvės atėmimo bausmė skiriama už didesnio nei mažo

⁶⁶ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Norvegijos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17] Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4510/TD0116916ENN.pdf>.

kiekio turėjimą — mažas kiekis įvairiose šalyse apibūdinamas skirtingai (dažniausiai mažas kiekis nusako narkotiko kiekį, kurio užtektų vidutiniam žmogui 5-10 dienų)⁶⁷

Šaltinis: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Norvegijos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita*, 4 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17] Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4510/TD0116916ENN.pdf>.

2017 m. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras atliko tyrimus apie asmenų, vartojančių narkotines medžiagas Norvegijoje, Lietuvoje ir kitose valstybėse, skaičių. Šie duomenys padeda suvokti mastą asmenų, kurie per tam tikrą laiką vartodami narkotines medžiagas, mirė nuo perdozavimo ar buvo suimti dėl veikų, susijusių su šių medžiagų disponavimu asmeniniais ir ne tik tikslais. Lyginami trys tyrimai:

1. 2017 m. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro Norvegijos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita⁶⁸,
2. 2017 m. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro nacionalinės Lietuvos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita⁶⁹,
3. Lietuvos Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento užsakyto psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje 2016 m. tyrimas⁷⁰.

⁶⁷ *Ibid*, 4 p.

⁶⁸ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Norvegijos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita*, 2017, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2017/norway_en.

⁶⁹ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Lietuvos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita*, 2017, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2017/lithuania_en.

⁷⁰ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-26] Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf.

2 Lentelė. **Vaizduojami 16 — 34 m. amžiaus asmenų, vartojusių tam tikrų narkotinis medžiagas bei mirusių nuo jų perdozavimo, skaičiai**

Norvegija Lietuva

Asmenų 16 — 34 m. amžiaus vartojusių vartojusių marihuaną per paskutinius 12 mėn, % populiacijos.	8.6	6.1
Asmenų 16 — 34 m. amžiaus vartojusių vartojusių ekstazio per paskutinius 12 mėn, % populiacijos.	1.2	1
Asmenų 16 — 34 m. amžiaus vartojusių vartojusių kokaino per paskutinius 12 mėn, % populiacijos.	2.2	0.3
Asmenų 16 — 34 m. amžiaus vartojusių vartojusių amfetamino per paskutinius 12 mėn, % populiacijos.	0.3	0.5
Asmenų skaičius, mirusių nuo narkotinių medžiagų perdozavimo milijonui gyventojų.	78	59

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. Norvegijos ir Lietuvos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaitos, 2017 m.

Iš 2 lentelės matoma, kad bendros Lietuvos ir Norvegijos asmenų tarp 16 ir 34 m. amžiaus vartojimo tendencijos pasirinktų narkotinių medžiagų atžvilgiu yra panašios. Norvegijoje vartojama daugiau marihuanos, ekstazio ir kokaino, o Lietuvoje — amfetamino. Palyginus mirčių nuo perdozavimų skaičių, Norvegijoje jis aukštesnis 19 mirčių 100000 gyventojų nei Lietuvoje. Įvertinus visus duomenis darytina išvada, kad Norvegijoje asmenų, vartojančių 2 lentelėje nurodytas narkotines medžiagas, skaičius yra aukštesnis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad dalies narkotikų vartojimas Lietuvoje auga⁷¹ bei į tai, kad tarp 15 — 16 m. asmenų narkotikų vartojimas pora kartų didesnis nei Norvegijoje⁷², manytina, kad Lietuvoje su narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimu susijusių problemų sprendimų ieškojimas yra panašiai, jei ne daugiau, aktualus palyginus su Norvegija.

⁷¹ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-26] Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf.

⁷² Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Norvegijos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita*. . [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-27] Prieiga per internetą: http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2017/norway/drug-use_en

Norvegija, susidurdama su didėjančiu populiacijos, vartojančios narkotikus, rodikliu, 2017 m. pabaigoje nusprendė dekriminalizuoti visus narkotikus. Teismai nebegali skirti laisvės atėmimo bausmės asmenims, vartojantiems narkotikus asmeniniais tikslais, šalies parlamentui nutarus keisti teisinę sistemą iš paremtos baudžiamąja teise, į tokia, kuri fokusuojasi į asmenų su priklausomybėmis gydymu. Norvegijos sveikatos komiteto pirmininko pavaduotojas dienraščiui VG išreiškė nuomonę: „Būtina pažymėti, kad mes ne legalizuojame marihuaną ir kitus narkotikus, bet dekriminalizuojame. Pasikeitimai užtruks šiek tiek laiko dėl pasikeitusios vizijos: asmenys, kurie turi problemų su piktnaudžiavimu įvairiomis medžiagomis turi būti laikomi sergančiais, o ne nusikaltėliais, kuriems skiriamos tradicinės bausmės: baudos ir įkalinimas”⁷³. Dar nesant sukurtam teisiniam reguliavimui, iš žiniasklaidai pateikiamos informacijos matoma, kad Norvegija planuoja mokytis iš Portugalijos⁷⁴.

2.3.3. Narkotinių medžiagų vartojimo legalizavimas

Narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo legalizavimas — procesas, kurio metu narkotinės bei psichotropinės medžiagos, kurios daugiausia buvo uždraustos XX a., grąžinamos į rinką — jos teisėtai gaminamos, vartojamos, pardavinėjamos. Manytina, kad narkotikų gamyba ir pardavimas neturi tapti privačių subjektų pelno šaltiniu visuomenės sveikatos sąskaita, todėl narkotinių bei psichotropinių medžiagų gamyba ir pardavimas šio skyriaus kontekste laikomas tik pačios valstybės legalia veikla. Privatiems subjektams teisė gaminti ir parduoti minėtąsias medžiagas netūrėtų būti suteikta. Pasaulyje nėra nei vienos valstybės, kuri būtų legalizavusi visas narkotines medžiagas. 2013 m. Urugvajus tapo pirmąja valstybe pasaulyje legalizavusia marihuaną⁷⁵. Nors narkotikų legalizavimo procesai pasaulyje pradėti tik 2013 m. (tokios šalys kaip Olandija marihuaną *de facto* legalizavo anksčiau, tačiau *de jure* legalizavo pirmasis Urugvajus), tačiau valstybės, judančios šia linkme, pasiekė labai gerų rezultatų. Remiantis socialiniais ir ekonominiais tyrimais

⁷³ JOHNSEN, B. Historic moment in the Parliament: End of sentence for drug addicts, VG. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-01]. Prieiga per internetą: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/rusmidler/historisk-i-stortinget-slutt-paa-straaff-for-rusmisbrukere/a/24209948/>.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ CAULKINS, J. P.; Mark, B. K.; KLEIMAN, A. R. „Marihuana legalization what everyone needs to know”, p. 231.

manoma, kad legalizavimas pakeltų gerovės lygį pasaulyje⁷⁶. Egzistuoja be galo daug išorės elementų, kurie vienaip ar kitaip galėtų paveikti narkotikų rinką po legalizavimo, be to, yra daugybė narkotinių bei psichotropinių medžiagų rūšių ir tyrimų apie tai, kaip reaguotų rinka legalizavus šias medžiagas. Autorius sutinka, kad visos narkotinės medžiagos praktiškai negali būti legalizuotos valstybei visas jas parduodant ir kad turi būti atlikti išsamūs tyrimai su kiekviena medžiaga atskirai. Egzistuojantys tyrimai bei marihuaną legalizavusių valstybių rezultatai bus nagrinėjami toliau atskleidžiant teigiamus narkotikų legalizavimo režimo aspektus.

Narkotikų suvartojamas kiekis krenta, jų kainas (bei prieinamumą) nustato valstybė. Vienas iš pagrindinių legalizavimo argumentų yra: legalizavus narkotikų vartojimą visą rinkos valdymą valstybė perima į savo rankas. Narkotines medžiagas uždraudus ir pašalinus iš apyvartos, jų galima įsigyti tik nelegaliai, todėl neįmanoma pačios rinkos sureguliuoti: nustatyti minimalų įsigijimo amžių, užtikrinti gamybos kontrolę, suteikti socialines apsaugas žmonėms dirbantiems toje srityje, reguliuoti medžiagų sudėtį ir kt. Kanadoje marihuana yra uždrausta medžiaga už kurios turėjimą gresia kalėjimas iki penkerių metų⁷⁷. Nepaisant to, nepilnamečių asmenų, vartojančių marihuaną Kanadoje, skaičius yra didžiausias vakarų pasaulyje⁷⁸. Būdas, kurį valstybė pasirinko kovoti su šia problema — marihuanos legalizavimas.

Žinoma narkotikų sudėtis. Pagrindinė mirties priežastis vartojant narkotines bei psichotropines medžiagas yra perdozavimas. 8500 žmonių kasmet miršta nuo perdozavimų Europoje ir šis skaičius nežymiai auga⁷⁹. Neegzistuojant jokiame narkotinių medžiagų reguliavimui, prieš vartojant tam tikrą nelegalią medžiagą nėra aišku, iš kur ji atkeliavo, kokių priemaišų turi, kokio stiprumo ji yra. To pasekmė — vartojančiojo stiprus sveikatos sutrikimas ar net mirtis. Verta pridurti, kad ne tik sveikatos sutrikimai, bet ir priklausomybės atsiradimo tikimybė yra susijusi su suvartojamos narkotinės medžiagos sudėtimi.

⁷⁶ CLARK, A. E. *The Economics of drug legalization*, 2003, 29 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-05]. Prieiga per internetą: <http://www.parisschoolofeconomics.com/clark-andrew/ecleg.pdf>.

⁷⁷ Kanados medžiagų vartojimo ir priklausomybių centras. *Statistical Bulletin 2017 — overdose deaths*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-27] Prieiga per internetą: <http://www.ccdus.ca/Eng/topics/Marijuana/Pages/default.aspx>.

⁷⁸ US national library of medicine. *Cannabis and Canadian youth*, Can Fam Physician. 2014 Sep; 60(9): 785–787. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-28]. Internetinė prieiga: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4162686/>.

⁷⁹ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-27] Prieiga per internetą: <http://www.emcdda.europa.eu/data/stats2017/drd>.

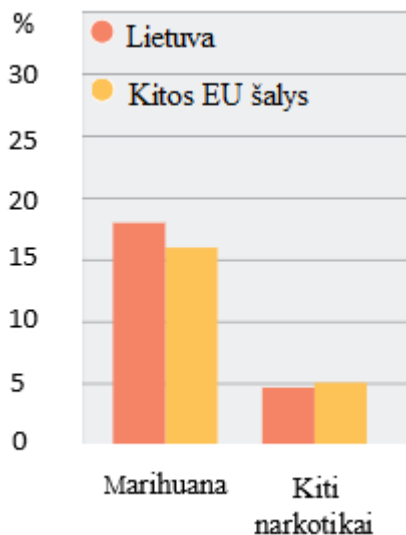
Pelno negauna kriminalinės organizacijos. Remiantis Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos ataskaita, didžioji organizuoto nusikalstamumo dalis yra susijusi su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis⁸⁰. Tai yra didžiausias organizuoto nusikalstamumo pelno šaltinis Lietuvoje. Pasaulio mastu prekiavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis yra vertas apie 550 milijardų JAV dolerių kasmet. Įdomu yra tai, kad vien JAV kovai prieš narkotikus (jų vartojimą, platinimą, gaminimą ir t.t.) 2016 m. išleido 76 milijardus JAV dolerių, tad pasauliniu mastu kasmet narkotinių ir psichotropinių medžiagų rinka (įskaičiavus negautas lėšas, kurios atitenka nusikalstamiems subjektams, teisėsaugos pareigūnų atlyginimai, kalėjimų sistemos išlaikymas ir kt.) pasauliui kainuoja apie 1 trilijoną JAV dolerių. Dekriminalizavus narkotinių medžiagų vartojimą, nelegali narkotinių bei psichotropinių medžiagų rinka išlieka. Vienintelis būdas užbaigti narkotikų karus ir atimti finansavimą iš nusikalstamų organizacijų — legalizuoti narkotinių medžiagų vartojimą: valstybei perimti šių medžiagų gamybą ir pardavimą. Pagal dabartinius tyrimus neįmanoma numatyti ar legalizavus visas narkotines medžiagas visa nelegali rinka būtų išstumta, tačiau nustačius tinkamą narkotinės medžiagos kainą (kartais ją net atiduoti už dyką), nelegalios rinkos nebebūtų⁸¹.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2017 m. ataskaita, 2018-02-28 Nr. 17.9.-3673. 15 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01] Prieiga per internetą: <http://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2018/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2017-metais-ataskaita.pdf>.

⁸¹ CLARK, A. E. *The Economics of drug legalization*, 2003, 22 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-05]. Prieiga per internetą: <http://www.parisschoolofeconomics.com/clark-andrew/ecleg.pdf>.

Ribojamas vartojimas tarp nepilnamečių ir jaunų asmenų.

Nelegalių medžiagų vartojimas tarp 15 — 16 m. moksleivių Lietuvoje.

7 paveikslas. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro pranešimas apie Lietuvą

Šaltinis: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Lietuvos gyventojų narkotikų vartojimo ataskaita*, 2017. Prieiga per internetą:

http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2017/lithuania_en.

Diagramoje pateikiami duomenys apie tai, koks procentas Lietuvos 15 — 16 m. moksleivių vartojo:

- Marihuaną (palyginus su Europos vidurkiu).
- Kitus narkotikus (palyginus su Europos vidurkiu).

Pagal pateiktus duomenis Lietuvoje apie 18 % 15 — 16 m. moksleivių jau yra bandę marihuanos ir apie 5 % kitų narkotikų. Lyginant su Europos vidurkiu galima daryti išvadą, kad Lietuvoje bendras narkotikų vartojimas tarp paauglių yra neženkiai labiau paplitęs. Lietuvoje iki šiol vykusios iniciatyvos keisti teisinę sistemą taip, kad jauni asmenys (iki 20 metų) nebūtų baudžiami, išliko nevaisingos — mažo kiekio narkotikų turėjimas asmeniniais tikslais išliko baustinas remiantis baudžiamąja teise.

Valstybė gauna daug lėšų į biudžetą. Legalizavus narkotines bei psichotropines medžiagas ir vartojimą jų gamyba bei pardavimu užsiima valstybė, todėl pajamos iš šios veiklos patenka į valstybės, o ne nusikalstamų organizacijų rankas. Šiuo metu JAV marihuanos rinka jau viršija 10 milijardų JAV dolerių per metus⁸². Manoma, kad 2020 m. iš marihuanos pardavimų bus surenkama apie 2,3 milijardo JAV dolerių mokesčių per metus. Taip pat įdomu yra tai, kad valstijose, kurios legalizavo marihuaną medicininiiais tikslais, mirčių nuo opioidų perdozavimo skaičius krito 25 %, o gydytojai vidutiniškai išrašo kur kas mažiau vaistų nuo skausmo, nes juos pakeitė marihuana⁸³. Vertinant tai, kad nelegalių narkotikų rinka siekia 550 milijardų JAV dolerių per metus, šie pinigai galėtų būti panaudoti kur kas geresniais tikslais nei nusikalstamoms organizacijoms finansuoti.

Mažiau asmenų pasodinami į kalėjimus. Lietuvoje didžioji dalis vartojančių narkotines medžiagas asmenų yra 15 — 34 m. amžiaus, kas penktas šios amžiaus grupės žmogus yra bandęs bent vieną kartą narkotikų per savo gyvenimą⁸⁴. Jei disponavimas narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis yra nusikalstama veika, tada visi šie asmenys potencialiai galėtų būti uždaryti į kalėjimus. Remiantis ankstesniuose skyriuose nurodyta statistika, esant griežtam teisiniam reguliavimui narkotikų srityje, įkalintų asmenų skaičius yra mažiausiai kelis kartus didesnis nei tokiam reguliavimui neegzistuojant.

Galimi iki tol uždraustų medžiagų tyrimai. Neabejotina yra tai, kad uždraustų medžiagų sąrašuose egzistuoja daugiau medžiagų, tokių kaip marihuana, kurios teigiamas poveikis žmogui ir visuomenei stipriai atsveria medžiagos ir jos draudimo sukeltą žalą. Tikslus tyrimus atlikti sunku dėl egzistuojančių teisinių apribojimų. Lietuvoje Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės centras atlieka rinkoje atsirandančių naujų psichoaktyvių medžiagų kontrolę⁸⁵, tačiau vienas iš šio centro tikslų yra uždrausti šias medžiagas, jei manoma, kad jos pavojingos žmogaus sveikatai. Manytina, kad naujų psichoaktyvių medžiagų kontrole, tyrimais, gamyba ir pardavimu turėtų būti atsakinga valstybė. Šias medžiagas uždraudus didėja egzistuojančių problemų ratas: atsiranda daugiau uždraustų narkotikų, plečiasi nekontroliuojama nelegali rinka.

⁸² New Frontier data., *The Cannabis Industry Annual Report: 2017 Legal Marijuana Outlook*, p. 7.

⁸³ Ibid, 9 p.

⁸⁴ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS*.

⁸⁵ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės centras. *Keitimosi informacija apie naujas psichoaktyvų efektą sukeliančias medžiagas tvarka*, 2011 m.

2.3.4. Psichoaktyvių medžiagų reguliavimas paremtas visuomenės sveikatos reguliavimu

Pagal pateiktus duomenis ankstesniuose skyriuose tikėtina, kad teisinis modelis, paremtas visuomenės sveikatos reguliavimu, yra atnešantis geriausius rezultatus psichoaktyvių medžiagų reguliavime. Tai nėra naujas atradimas, mokslas apie tai rašo jau ne vieną dešimtmetį⁸⁶. Šie tyrimai atskleidžia, kad teisės sistema, paremta visuomenės sveikatos reguliavimu – asmenų, sergančių priklausomybėmis, gydymu, pagalbos integruojantis suteikimu, yra kur kas pigesnė, efektyvesnė ir žmogiškesnė. Remiantis tyrimais, gydymo programos, kurių atkrytis aukštas, yra vis tiek kur kas efektyvesnės nei prevencija paremtas griežtas teisinis reguliavimo režimas⁸⁷.

Pagrindiniai visuomenės sveikata paremto teisinio reguliavimo narkotikų srityje tikslai yra didinti prieinamumą prie socialinių programų, mažinti psichoaktyvių medžiagų paklausą (priešingai nei dauguma teisinių reguliavimų nukreiptų į pasiūlos mažinimą) bei stipriai reguliuoti minėtųjų medžiagų reklamą. Mokslinėje literatūroje išskiriamos tokios teisinio reguliavimo permainos siekiant sumažinti neigiamus padarinius visuomenės sveikatos srityje:

1. Nuoseklių alkoholio, tabako ir narkotikų reguliavimų kūrimas.
2. Didėjančios žalos, susijusios su išrašomais vaistais, mažinimas.
3. Neigiamų padarinių, susijusių su narkotinių bei psichotropinių medžiagų draudimais, šalinimas.⁸⁸

Alkoholis, tabakas bei narkotikai turi būti reguliuojami remiantis ta pačia strategija. Visos šios medžiagos turi vienodą problemą: tam tikrose situacijose jos sukelia priklausomybę bei kitas sveikatos problemas. Esminis skirtumas narkotikų bei alkoholio ir tabako reguliavime Lietuvoje ir didžiojoje dalyje vakarų pasaulio yra toks: tabakas ir alkoholis yra neuždrausti palyginus su narkotikais. Pasitelkus istorinį teisės aiškinimo

⁸⁶ Drugs and the Law, *REPORT OF THE INDEPENDENT INQUIRY INTO THE MISUSE OF DRUGS ACT 1971*, Police foundation report 2000.

⁸⁷ RYDELL, C. P.; EVERINGHAM, S. S. *Controlling Cocaine– Supply Versus Demand Programs*, p. 120.

⁸⁸ Britų Kolumbijos sveikatos pareigūnų taryba. *Public Health Perspectives for Regulating Psychoactive Substances*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą:

<https://healthofficerscouncil.files.wordpress.com/2012/12/regulated-models-v8-final.pdf>.

metodą, matoma, kad riba tarp uždraudimo ir legalumo gali būti labai siaura. 1922 m. Švedijoje vyko referendumas dėl alkoholio uždraudimo: 49 % balsavo už ir 51 % — prieš⁸⁹.

Apibendrinant iki šiol darbe nagrinėtus šaltinius galima daryti išvadas apie šiame skyriuje nagrinėtus teisinius režimus:

1. Griežtas teisinis reguliavimas neturi įtakos vartojančiųjų skaičiui. Nepaisant to, kad JAV išleidžia kasmet po 70 — 80 milijardų JAV dolerių per paskutinius 40 m., visuomenės dalis, vartojanti narkotines medžiagas, išliko pastovi.
2. Griežtas teisinis reguliavimas turi neigiamą įtaką kenčiantiems nuo priklausomybių narkotikams bei nuo jų perdozavimo mirstančiųjų skaičiui (skaičius auga). Portugalijoje iki 2001 m. apie 1 % visos populiacijos buvo priklausomi nuo heroino. Dekriminalizavus narkotines bei psichotropines medžiagas krito ne tik priklausomų asmenų nuo narkotikų skaičius, bet ir skaičius žmonių, mirstančių nuo jų perdozavimo.
3. Narkotikų vartojimo legalizavimas dar yra mažai ištirtas, tačiau, remiantis egzistuojančiais tyrimais ir realiais valstybių, legalizavusių marihuanos vartojimą, pavyzdžiais, jis padeda pasiekti aukštesnį visuomenės gerovės lygį nei griežtas teisinis narkotikų vartojimo reguliavimas.
4. Fokusuojantis į visuomenės sveikata paremtą teisinį reguliavimo modelį, pasiekiami kur kas geresni rezultatai nei taikant baudžiamąją teisę siekiant atgrasyti asmenis nuo narkotikų vartojimo.

⁸⁹ BRATT, I.; SVANTE, N. *ADDICTION HISTORY : the man who saved Sweden from prohibition*. Volume93, Issue1 January 1998, 17-25 p.

3. NARKOTINIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Lietuva, kaip ir kitos Europos šalys, susiduria su didėjančiu asmenų, vartojančių narkotines medžiagas bei esamų priklausomų nuo jų, skaičiumi. Kai kurios Europos šalys jau ėmėsi naujų veiksmų sekdamos daugiausia Portugalijos pavyzdžiu dekriminalizuojant visų narkotinių ir psichotropinių medžiagų turėjimą asmeniniais tikslais. Šios šalies pasiekti teigiami rezultatai yra pagrindas teisinių sistemų reformų Europoje. Nepaisant to, kad dalis Europos valstybių pereina prie modernių, moksliniais faktais paremtų reformų, Lietuva kai kuriais aspektais žengia priešinga — bausmių ir kontrolės griežtinimo linkme. Iš esmės pasaulis, įskaitant ir JAV, kurios buvo pagrindinės įvairių psichoaktyvių medžiagų uždraudimo šalininkės, pradeda suprasti, kad griežti įstatymai ir kontrolė ne tik kad neturi teigiamo poveikio kovojant su narkotikų padaroma žala, bet netgi gilina egzistuojančias problemas. Bilas Klintonas, 1993 — 2001 JAV prezidentas, stipriai rėmęs „karą prieš narkotikus“, kuris taip pat paleido didžiausią žmonijos istorijoje reklaminę kampaniją (kainavusią 200 milijonų JAV dolerių) prieš narkotikus, kurios galutinis rezultatas neatnešė norėtos naudos, o vartojančių asmenų skaičius, manoma, kad net pakilo⁹⁰, išreiškė tokią nuomonę 2012 m. interviu: „Akivaizdu, kad jei buvo tikimasi (karu prieš narkotikus), kad mes panaikinsime rimtą narkotikų vartojimą Amerikoje ir pašalinsime narkotikų prekybos tinklus, tai nesuveikė <...> Jei pabandoma rasti policijos ar karinį problemos sprendimą, daug žmonių žūsta ir tai neišsprendžia problemos.“⁹¹

Verčia susimąstyti legalizavimo šalininkų argumentas prieš griežtą narkotikų kontrolę: „jei nesugebame reguliuoti narkotikų vartojimo kalėjimuose, kodėl tikimės, kad tai pavyks laisvoje visuomenėje?“. 2001 — 2003 m. buvo atliktas tyrimas apie asmenų, vartojančių narkotines bei psichotropines medžiagas Lietuvos kalėjimuose, skaičius⁹². Tyrimo rezultatai išties stulbinantys. Lietuvos kalėjimuose narkotikus vartojančių asmenų skaičius:

⁹⁰ TROWBRIDGE, J.; THANKER, J., *The case of the National Youth Anti-Drug Media Campaign: a critical analysis from a strategic communication perspective. Cases in Public Health Communication and Marketing*. 2013; 8:136-169.

⁹¹ ANDRADE, F. G.; FEILDING-MELLEN, C. *Breaking the Taboo*: dokumentinis filmas, 2011 .

⁹² ČAPLINSKIENĖ, I.; ČAPLINSKAS, S.; GRIŠKEVIČIUS, A. *Lietuvos AIDS centras, Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose*. MEDICINA (2003) 39 tomas, Nr. 8, p. 797.

4 lentelė. Kalinių populiacijos dalis, vartojanti narkotikus Lietuvoje 2011, 2012, 2013 m.

Metai	Kalinių populiacijos dalis, vartojanti narkotikus
2011	8,8 % visų Lietuvos įkalinimo įstaigose tuo laikotarpiu kalinamųjų
2012	12,25 % visų Lietuvos įkalinimo įstaigose tuo laikotarpiu kalinamųjų
2013	13,3 % visų Lietuvos įkalinimo įstaigose tuo laikotarpiu kalinamųjų

Šaltinis: sudaryta remiantis: ČAPLINSKIENĖ, I.; ČAPLINSKAS, S.; GRIŠKEVIČIUS, A. *Lietuvos AIDS centras, Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose*. MEDICINA (2003) 39 tomas, Nr. 8, p. 797.

Tyrimo organizatoriai pateikė tyrimo pagrindinę išvadą: „narkomanų skaičius Lietuvos įkalinimo įstaigose kasmet auga“⁹³.

3.1. Socialinė aplinka narkotikų reguliavimo klausimu Lietuvoje

Lietuvoje yra atlikta nemažai tyrimų, susijusių su narkotikų (būtent marihuanos ir hašišo) legalizavimu ar dekriminalizavimu. Šiais tyrimais buvo siekiama nustatyti, ar Lietuvos visuomenė pasiruošusi pasikeitimams narkotikų reguliavimo srityje.

Toliau bus nagrinėjami 2004, 2008, 2012 ir 2016 m. tyrimų rezultatai klausimu „ar žmonėms reiktų leisti legaliai rūkyti hašišą arba marihuaną „žolę“? bei 2018 m. tyrimo rezultatai klausimu „ar pritartumėte, kad už smulkaus kanapių kiekio turėjimą būtų taikoma ne baudžiamoji, bet administracinė atsakomybė?“. Šiais tyrimais bus siekiama atskleisti kokia yra Lietuvos elektorato (asmenys dalyvavę apklausoje yra tik nuo 18 m. amžiaus) nuomonė minėtų psichotropinių medžiagų klausimu.

⁹³ *Ibid.* 801 p.

3 lentelė. 2004, 2008, 2012 ir 2016 m. tyrimai Lietuvoje teiraujantis ar: „žmonėms reiktų leisti legaliai rūkyti hašišą arba marihuaną, žolę“

		Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku
Žmonėms reiktų leisti legaliai rūkyti hašišą arba marihuaną, „žolę“	2016 m.	12,6	17,1	70,3
	2012 m.	13,2	14,1	72,7
	2008 m.	10,8	12,9	76,4
	2004 m.	16,8	9,2	73,7

Šaltinis: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS*. Prieiga per internetą:

http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf p. 34.

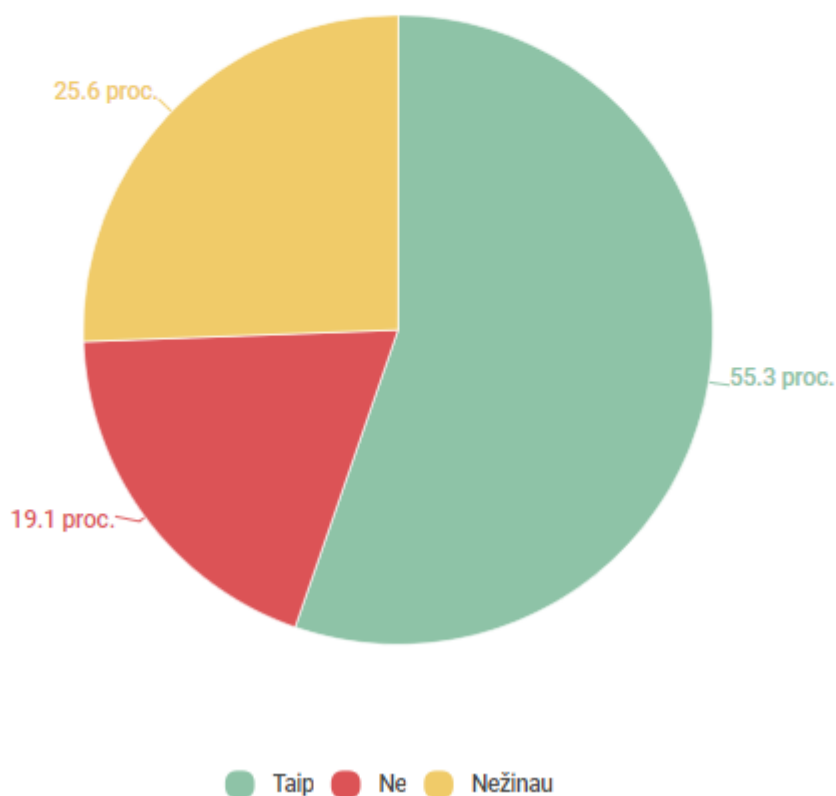
Pirmasis nagrinėtinas klausimas yra susijęs su marihuanos ir hašišo legalizavimu. Akivaizdu, kad toks klausimas ganėtinai stipriai prieštarauja dabar Lietuvoje egzistuojančiai nuomonei narkotinių bei psichotropinių medžiagų tema. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas atliko nemažai tyrimų susijusių su narkotinių bei psichoaktyvių medžiagų paplitimu Lietuvoje. Iš pateiktos lentelės matyti, kad nuo 2004 m. iki 2008 m. nesutinkančių asmenų skaičius išaugo, tačiau nuo 2008 m. iki 2016 m. tokių asmenų skaičius nukrito 6,1 %. „Respondentų dalis, nesutinkančių su teiginiu, kad žmonėms reiktų leisti legaliai rūkyti hašišą, marihuaną arba „žolę“, yra mažiausia per visą tyrimų istoriją. Procentinė dalis, sutinkančių su šiuo teiginiu 2016 m., palyginus su 2012 m., išliko reikšmingai nepakitusi.“⁹⁴

Įvertinus pateiktus duomenis darytina išvada, kad asmenų, nepritarančių marihuanos legalizavimui, yra kur kas daugiau — 70,3 % palyginus su 12,6 % pritariančiųjų.

Žvelgiant į tyrimus atliktus iki 2018 m. galima matyti nežymią nuomonės dėl marihuanos (bei hašišo) reguliavimo kaitos tendenciją. Mažiausia dalis visuomenės per visą tyrimų istoriją yra prieš marihuanos ir hašišo legalizavimą. Šiuo 2018 m. tyrimu užduotas klausimas dėl marihuanos dekriminalizavimo.

⁹⁴ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS*.

Ar pritartumėte, kad už smulkaus kanapių kiekio turėjimą būtų taikoma ne baudžiamoji, bet administracinė atsakomybė?

8 paveikslas. Lietuvos gyventojų apklausa dėl smulkaus kanapių kiekio turėjimo atsakomybės taikymo. Apklausoje dalyvavo 1000 gyventojų, vyresnių nei 18 m., iš 22 Lietuvos miestų ir 32 kaimų

Šaltinis: sudaryta remiantis: „Vilmorus“ atlikta Lietuvos gyventojų apklausa.

Apklausos metu buvo užduodamas klausimas: „ar pritartumėte, kad už smulkaus kanapių kiekio turėjimą būtų taikoma ne baudžiamoji, bet administracinė atsakomybė?“. Skritulinėje diagramoje galima pamatyti, kad net 55,3 % apklaustųjų pritaria užduotam klausimui, kai tik mažiau nei vienas penktadalis (19,1 %) nesutiko.

JAV, Urugvajui ir kitoms valstybėms legalizuojant marihuaną nuomonė keičiasi ir Lietuvoje. Apie 11 % Lietuvos populiacijos per savo gyvenimą yra bandę marihuanos ir šis skaičius lyginant su 2004 m. yra ženkliai išaugęs (daugiau nei 3%).⁹⁵

Nepaisant to, kad Lietuvoje visuomenė po truputį pradeda keisti savo nuomonę teisinio režimo narkotikų klausimu švelninimo link, Lietuvoje kol kas reguliavimas minėtoje srityje nekinta.

Lietuva, pagal dabartinę teisinę bei politinę aplinką, dar nėra pasiruošusi visiškam narkotinių medžiagų vartojimo legalizavimui. Visų pirma, bendra politikos kryptis Lietuvoje bet kokių psichotropinių medžiagų klausimu turi keistis: veikos, susijusios su narkotikų disponavimu asmeniniais tikslais, pašalintos iš baudžiamojo kodekso, visuomenė palaipsniui pratinama prie visiško narkotinių bei psichotropinių medžiagų legalizavimo.

3.2. Lietuvoje egzistuojančios narkotinių medžiagų vartojimo teisinio reguliavimo problemos

Lietuvos narkotinių medžiagų vartojimo teisiniame reguliavime galima išskirti šias pagrindines problemas:

1. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas (disponavimas mažu medžiagos kiekiu asmeniniais tikslais) yra baudžiamas remiantis baudžiamuoju kodeksu.
2. Narkotinių medžiagų rūšių neatskyrimo baudžiamajame kodekse. Visi narkotikai papuola į bendrą narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžimą nepaisant su jais susijusių mažesnių ar didesnių pavojų žmogaus sveikatai ir visuomenei.
3. Bausmių ir reguliavimo griežtinimo tendencija.
4. Neišvystyta bendra psichoaktyvių medžiagų strategija, finansuojamos ne pačios aktualiausios kovos su narkotikais padaromos žalos sritys.

⁹⁵ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf

Lietuvoje disponavimas narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis yra įtrauktas į baudžiamąjį kodeksą. Tai yra pagrindinė problema, egzistuojanti Lietuvos teisinėje sistemoje narkotikų reguliavimo klausimu. Ankstesniuose skyriuose minėta, kad teisinio reguliavimo griežtumas nėra tiesiogiai proporcingas su narkotinių bei psichotropinių medžiagų suvartojimo rodikliu visuomenėje. Griežtos bausmės ne tik nepadaeda atgrasyti visuomenės nuo minėtųjų medžiagų vartojimo⁹⁶, bet ir didina įkalintų asmenų skaičių bei valstybės išlaidas teisiančiam, attribojant ir vėliau resocializuojant šiuos asmenis. Lietuvoje egzistuoja bausmių griežtinimo tradicija. Sovietmečiu pradėta baudžiamoji politika turėjo įtakos ir atgavus nepriklausomybę⁹⁷. Buvo suvokiama, kad įkalinimo bausmės skyrimas yra geriausia priemonė kovoti su visuomenei ideologiškai priešiškais veiksmais — nusikaltimais, bei buvo tikima dideliu griežtų bausmių veiksmingumu⁹⁸. Vėliau, atkūrus nepriklausomybę, griežtų bausmių įtvirtinimas įstatymuose ir jų taikymas išliko aukštu prioritetu, „nes Lietuvos visuomenei svarbiausia buvo įtvirtinti savo valstybingumą, sukurti nacionalinę ekonomiką ir subalansuoti socialinę apsaugą“⁹⁹. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad nusikalstamų veiklų dažnumas ir kiti jų požymiai turi mažai įtakos bausmių taikymo politikai, realią įtaką daro visuomenėje susiformavę nusistatymai, žiniasklaida, ir tam tikrų populistinių idėjų agitavimas¹⁰⁰. Suvokus šiuos faktus ir norint išspręsti Lietuvoje egzistuojančią problemą: veiklų, susijusių narkotinių bei psichotropinių disponavimu asmeniniais tikslais baudžiamumą remiantis baudžiamuoju kodeksu, reikia šviesti visuomenę apie esamo griežto teisinio režimo žalas visuomenei.

Žinant tai, kad griežtas teisinis reguliavimas ilgalaikėje perspektyvoje turi tik neigiamą poveikį vartojančiųjų skaičiui (šio skaičiaus didėjimo prasme), kyla klausimas, kodėl pasirenkamas būtent toks reguliavimo modelis Lietuvoje ir daugelyje kitų pasaulio valstybių.

⁹⁶ KURY, H.; BRANDENSTEIN, M. *NAUJO POREIKIO BAUSTI“ KLAUSIMU – AR GRIEŽTESNĖS BAUSMĖS YRA VEIKSMINGA NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOS PRIEMONĖ?*. ISSN 1392-1592. TEISĖS PROBLEMOS. 2009 Nr. 2 (64), p. 8 aptariamas Vilsmeier tyrimas, kurio metu nustatyta, kad laisvės atėmimo bausmės padidėjimas virš 3-5 m. duoda tik 1 % naudą atgrasant visuomenę nuo nusikaltimų darymo.

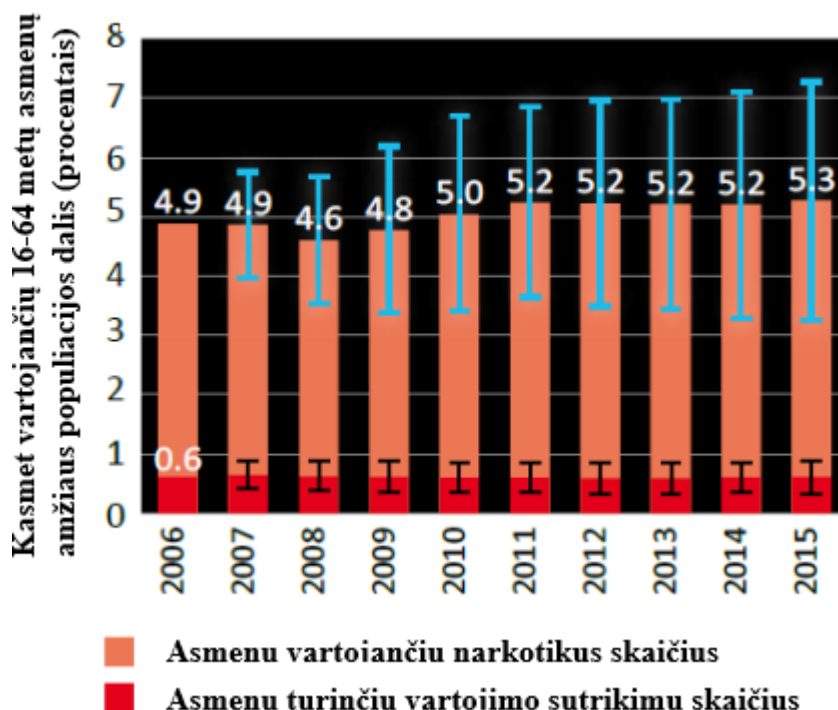
⁹⁷ SAKALAUSKAS, G.; KALPOKAS, S. B. V.; POCIENĖ, A. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*, 2012, 19-36 p.

⁹⁸ ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 141–146.

SAKALAUSKAS, G.; KALPOKAS, S. B. V.; POCIENĖ, A. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*, 2012, 26 p.

¹⁰⁰ ARLOTH, F. *Neue Entwicklung im Strafvollzug im internationalen Vergleich. Privatisierungstendenzen und Alternativen*, 2002, p. 3–8.

**Kasmetinės tendencijos narkotikų vartojime
2006-2015 metai.**

9 paveikslas. **Narkotikų vartojimo tendencijos pasaulyje 2006 — 2015 m.**

Šaltinis: Jungtiniu Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuras. *World drug report*, 2017 m.

Prieiga per internetą:

https://www.unodc.org/wdr2017/field/WDR_2017_presentation_launch_version.pdf 2 p.

Remiantis 9 paveikslo duomenimis, nuo 2008 m. suvartotas narkotikų kiekis pasaulyje kasmet stabiliai kyla. 2015 m. 5,3 % populiacijos 16 — 64 m. vartojo narkotikus.

Būtina pabrėžti ir tai, kad didėja vartojančių narkotikus asmenų skaičius bei nusikalstamumo rodiklis. Lietuvoje „nusikalstamų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis medžiagomis (BK 259–268 str.) <...> veikų skaičius 2017 m. padidėjo 12,8 % (2016 m. užregistruotos 2284 nusikalstamos veikos, 2017 m. — 2577)“¹⁰¹. Problema yra ta, kad Lietuva šiuo atveju nepasimoko iš pasaulyje egzistuojančių pavyzdžių. Visų pirma JAV. Ši valstybė skiria nuo 50 iki 80 milijardų JAV dolerių per metus kovai su narkotinėmis medžiagomis bei psichotropinėmis (mažinti pasiūlai, į kalėjimus uždaryti nusikaltusius

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2017 m. ataskaita, 2018-02-28 Nr. 17.9.-3673. 5 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01] Prieiga per internetą: <http://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2018/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2017-metais-ataskaita.pdf>.

asmenis) ir to rezultatas — šalyje vartojančių asmenų rodiklis nenukrito bei pati valstybė tapo didžiausią kalinių skaičių turinčia valstybe pasaulyje ir antra pagal kalinių kiekį 100000 gyventojų¹⁰². JAV kalėjimai yra privatizuoti, tad natūralu, kad jie yra vieni didžiausių oponentų bausmių švelninimui. JAV vidutiniškai vienam kaliniui išleidžia apie 30000 dolerių per metus, kai vienam moksleivio švietimui išleidžiama 11665 dolerių¹⁰³. Būtina paminėti, kad psichoaktyvios medžiagos suvartojimo kiekis ilgalaikėje perspektyvoje nemažėja esant griežtam teisiniam reguliavimui. Portugalijoje 2001 m. buvo dekriminalizuotas narkotinių medžiagų vartojimas, tačiau asmenų, priklausomų nuo šių medžiagų, kiekis krito¹⁰⁴. Šio kritimo priežastis — pasikeitęs teisinis suvokimas — pereita prie visuomenės sveikata paremto teisinio modelio. Visuomenė pradėta šviesti, asmenys kurie turi vartojimo sutrikimų, nebėra persekiojami remiantis baudžiamąja teise, atvirkščiai — valstybė suteikia pagalbą tiems, kurie ieško būdų pasveikti nuo priklausomybių. Tapo lengviau ištirti narkotines bei psichotropines medžiagas ir taip atrasti būdų kovoti su jų sukeltais neigiamais padariniais. Taigi, Lietuva, esant didėjančiam vartojančių asmenų skaičiui ir nusikalstamumui narkotinių bei psichotropinių medžiagų srityje, galėtų pasimokyti, kad didelė klaida yra didinti valstybės aparatų, atsakingų už persekiojimą, finansavimą, nes pirmiausia — tai neturės teigiamo poveikio — vartojančių narkotines bei psichotropines medžiagas asmenų skaičius tik augs, o antra — tos pačios įstaigos vėliau siekdamos neprarasti finansavimo gali agituoti prieš reformas teigiama linkme. Nepaisant to, kad Lietuva nesiima tinkamų veiksmų reguliavimui keisti, Europos Sąjunga daro teigimą įtaką Lietuvoje mažinant narkotinių bei psichotropinių medžiagų padaromą žalą. 2016 m. Europos Sąjunga pradėjo kasmet skirti 1,5 milijono eurų Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinis veiklos plano finansavimui.

Žvelgiant į valstybes, kurios dekriminalizavo ar legalizavo marihuaną, matoma, kad alkoholio, vaistų ir tabako pramonė yra dideli oponentai bet kokio reguliavimo, susijusio su narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis, švelninimu. Nepaisant to, kad moksliniai tyrimai rodo, kad marihuana yra daugeliu atveju geresnis vaistas nuo skausmo nei esantys

¹⁰² Statistika. *Countries with the largest number of prisoners per 100,000 of the national population, as of July 2017*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-03]. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/262962/countries-with-the-most-prisoners-per-100-000-inhabitants/>.

¹⁰³ Federal Register. *Annual Determination of Average Cost of Incarceration, 2015*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-03]. Prieiga per internetą: <https://www.federalregister.gov/documents/2015/03/09/2015-05437/annual-determination-of-average-cost-of-incarceration>.

¹⁰⁴ Plačiau skyriuje apie Portugalijos dekriminalizavimą.

rinkoje vaistiniai medikamentai, būtent vaistų gamintojai siekia (teikdami finansavimą marihuanos legalizavimo opozicijai), kad marihuanos vartojimas nebūtų įteisintas¹⁰⁵.

Narkotinių medžiagų rūšių neatskyrimo Baudžiamajame kodekse. Visi narkotikai papuola į bendrą narkotinių ir psichotropinių medžiagų apibrėžimą nepaisant su jais susijusių mažesnių ar didesnių pavojų žmogaus sveikatai ir visuomenei. Lietuvos Baudžiamojo kodekso (toliau — BK) XXXVII skyriuje: „nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“ nusikaltimams apibūdinti išskiriama narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąvoka. Visos medžiagos apibūdinamos bendru terminu ir ignoruojama iš esmės skirtinga šių medžiagų prigimtis. Lietuvoje įsigaliojus naujam BK keitėsi asmenų baudimo tvarka atlikusių nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis: „naujajame BK nebelieka jokio atsakomybės diferencijavimo pagal nusikalstamos veikos dalyką, t. y. pagal narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšį. Tarkime, pagal ankstesnio baudžiamojo kodekso 232¹ straipsnio 4 dalį buvo griežčiau baudžiama už neteisėtą narkotikų, draudžiamų vartoti sveikatos priežiūros tikslais, gaminimą ar platinimą. Naujajame BK visos narkotinės medžiagos yra suvienodinamos, nors praktiškai jų poveikis yra labai skirtingas ir į tai turėtų būti atsižvelgiama. Šios problemos nagrinėtos mokslinėje literatūroje, tačiau į pateiktus siūlymus diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę pagal narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšį naujojo kodekso rengėjai neatsižvelgė“¹⁰⁶.

Bausmių ir reguliavimo griežtinimo tendencija. Nepaisant gausybės tyrimų, įrodančių, kad bausmių griežtinimas neatneša naudos, Lietuvoje ši tendencija sunkiai kinta. Iki 2016-12-01 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse galiojo nuostata, pagal kurią už neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijimą ar laikymą nedideliais kiekiais arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo buvo taikoma administracinė atsakomybė. Šiuo metu nusikaltimai, susiję su narkotinių medžiagų vartojimu, yra išimtinai baudžiamosios teisės dalykas.

¹⁰⁵ Nuo skausmo vaistus gaminanti JAV įmonė Insys Therapeutics, Inc. buvo didžiausias opozicijos prieš marihuanos legalizavimą finansuotojas, kai Arizonoje buvo siekiama legalizuoti marihuaną, Internetinė prieiga: <http://www.phoenixnewtimes.com/news/arizona-drug-firm-insys-makes-synthetic-pot-compound-spends-big-to-defeat-legal-pot-8628614>.

¹⁰⁶ PEČKAITIS, S. J.; GRUODYTĖ, E. *Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų, reglamentuojančių atsakomybę už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė ir jų tobulinimo kryptys*. Jurisprudencija, 2003, t. 38(30), p. 13.

Neišvystyta bendra psichoaktyvių medžiagų strategija, finansuojamos ne pačios aktualiausios sritys. Rengiant Europos Sąjungos 2012 m. ir vėlesnes strategijas „vertintojai rekomendavo laikytis suderinto požiūrio, priimti integruotus politikos dėl teisėtų ir neteisėtų narkotinių medžiagų, įskaitant naujas psichoaktyvias medžiagas, sprendimus, plėsti narkotikų pasiūlos mažinimo įrodymų bazę ir tikslinti ES koordinavimo institucijų vaidmenį“¹⁰⁷. Europos Sąjungos lygmeniu egzistuoja suvokimas, kad iš alkoholio, tabako, vaistų, narkotinių bei psichotropinių medžiagų (tiek esamų, tiek naujai atrandamų) atsirandančios problemos turi būti sprendžiamos „integruotais sprendimais“ laikantis „suderinto požiūrio“.

10 Paveikslas. Pateikiamas Europos žemėlapis su skirtingomis šalių kovos su narkotikais strategijomis

Šaltinis: Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Narkotikų problema Europoje*, 22 p. Prieiga per internetą:

http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/973/TDAC12001LTC_.pdf.

Remiantis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro 2012 m. duomenimis (10 paveikslas), Lietuva turi atskiras kovos su teisėtais ir neteisėtais narkotikais strategijas. Teisėti narkotikai yra narkotinės ar psichotropinės medžiagos, kurios yra legalios,

¹⁰⁷ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *Narkotikų problema Europoje*, 20 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-06]. Prieiga per internetą:

http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/973/TDAC12001LTC_.pdf

pavyzdžiui, tabakas ar alkoholis. Nuo 2015 m. Lietuva pradėjo vystyti bendrą narkotikų, tabako ir alkoholio planą¹⁰⁸, Tačiau problema išlieka — finansuojamos ne tos sritys. Pagal Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos planą:

11 paveikslas. Pateikiamos Lietuvos ir Europos sąjungos daugiausia finansuojamos sritys Lietuvoje vykdant narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos planą

Lietuva daugiausia lėšų skiria:	ES daugiausia lėšų Lietuvoje skiria:
1. Medžiagų gabenimo kontrolei šalies viduje (2,17 mln. eurų).	1. Mažinant narkotikų, tabako ir alkoholio paklausą (1,15 mln. eurų).
2. Nusikalstamų veikų tyrimui (2,02 mln. eurų).	2. Gerinti socialinių paslaugų prieinamumą ir kokybę (1,15 mln. eurų).
3. Veiklos valdymo stiprinimui ir koordinavimui (1 mln. eurų)	3. Teikiant psichosocialinės rehabilitacijos ir integracijos paslaugas (1,15 mln. eurų)

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis: Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos planas, 2015 ir 2016 m.

Iš pateiktų duomenų matoma, kad Lietuva daugiausiai lėšų išleidžia žvalgybai, persekiojimui ir nusikalstamų veikų tyrimui. Europos Sąjunga, kita vertus, skiria lėšas psichoaktyvių medžiagų: alkoholio, tabako ir narkotikų paklausos mažinimui, socialinių paslaugų prieinamumo ir kokybės gerinimui, bei gydymui ir integravimui priklausomus nuo minėtųjų medžiagų asmenis atgal į visuomenę. Įvertinant duomenis, kurie buvo nagrinėti ankstesniuose darbo skyriuose, manytina, kad Lietuvos pasirinktas kovos su narkotikais, alkoholiu ir tabaku planas yra neefektyvus ir klaidingas sričių, kurios yra finansuojamos prasme. Kur kas geresnių rezultatų būtų pasiekta mažinant finansavimą institucijoms,

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo. TAR, 2015-03-02, Nr. 3251

atsakingoms už baudžiamąjį asmenų persekiojimą ir didinant jį projektams, skirtiems asmenis, priklausomiems nuo įvairių medžiagų gydyti ir grąžinti atgal į visuomenę.

IŠVADOS

1. Griežtas teisinio reguliavimo modelis, paremtas baudžiamojoje teisėje numatytais bausmėmis, yra neveiksmingas — neturi įtakos asmenų, vartojančių ir priklausomų nuo narkotinių medžiagų, skaičiui; beprasmiškai įkalinami asmenys, disponuojantys narkotikais; skatinama nelegali narkotinių bei psichotropinių medžiagų rinka; švaistomos valstybės lėšos.
2. Nauji narkotikų vartojimo teisiniai modeliai yra veiksmingesni už griežtą teisinį reguliavimo modelį. Narkotinių medžiagų vartojimo dekriminalizavimas yra pereinamasis teisinis režimas, sudarantis reikiamas prielaidas narkotinių medžiagų vartojimo liberalizavimo modeliui. Dekriminalizavimo režimu yra įmanoma ženkliai sumažinti įkalintų asmenų skaičių, efektyviau panaudoti teisėsaugos institucijoms skiriamą finansavimą. Narkotinių medžiagų vartojimo legalizavimas yra optimalus teisinis modelis narkotikų reguliavimo srityje. Šiuo modeliu panaikinama nelegali rinka, fokusuojamasi ne į asmenų baudimą, bet jų gydymą, visuomenės sveikatos stiprinimą.
3. Lietuvoje egzistuojantis baudžiamąja teise paremtas narkotikų vartojimo teisinis modelis neužtikrina visuomenės gerovės apsaugos. Lietuva turėtų vadovautis sėkmingais narkotikų vartojimo dekriminalizacijos ir legalizacijos pavyzdžiais — švelninti teisinį režimą bei kurti visuomenės sveikata paremtą teisinio reguliavimo modelį.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencijos tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo. TAR, 2015-03-02, nr. 3251.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
3. Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/pdf/convention_1971_en.pdf.
4. 1961 m. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 51-1768.
5. 1971 m. Psichotropinių medžiagų konvencija. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 50-1743.

Specialioji literatūra:

1. Kanados medžiagų vartojimo ir priklausomybių centras. *Statistical Bulletin 2017 — overdose deaths*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-27] Prieiga per internetą: <http://www.ccdus.ca/Eng/topics/Marijuana/Pages/default.aspx>.
2. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. *PSICHOAKTYVIŲJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PAPLITIMAS LIETUVOJE 2004 – 2016 METAIS* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą: http://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20ataskaita%202004_2016.pdf.
3. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. *World Drug Report 2017*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/wdr2017/field/WDR_2017_presentation_launch_version.pdf.
4. Federalinis kalėjimų biuras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17]. Prieiga per internetą: https://www.bop.gov/about/statistics/statistics_inmate_offenses.jsp

5. Pasaulio be narkotikų fondas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Internetinė prieiga: <https://www.drugfreeworld.org/drugfacts/prescription/abuse-international-statistics.html>
6. Portugalijos sveikatos ministerija. *Decriminalization*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.sicad.pt/BK/Dissuasao/Documents/Decriminalisation_Legislation.pdf
7. Teisingumo statistikos biuras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17]. Prieiga per internetą: <https://www.bjs.gov/content/dcf/ptrpa.cfm>
8. American civil liberties union, *The war on Marijuana in black and white*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-05]. Prieiga per internetą: <https://www.aclu.org/files/assets/aclu-thewaronmarijuana-rel2.pdf>.
9. Drugs and the Law, *REPORT OF THE INDEPENDENT INQUIRY INTO THE MISUSE OF DRUGS ACT 1971*, Police foundation report 2000.
10. Health Officers Council of British Columbia. *A Public Health Approach to Drug Control in Canada Discussion Paper*. Victoria, British Columbia, 2005.
11. King County Bar Association Drug Policy Project. *Drugs and the Drug Laws: Historical and Cultural Contexts*, 2005. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: https://www.kcba.org/druglaw/pdf/report_hc.pdf.

Straipsniai moksliniuose žurnaluose:

1. Kanados viešųjų paslaugų ir viešųjų pirkimų ministras. *Straight Facts About Drugs and Drug Abuse*. 38 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <http://publications.gc.ca/collections/Collection/H39-65-2000E.pdf>.
2. Mirties bausmės informacijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <http://deathpenaltyinfo.org/deterrence-states-without-death-penalty-have-had-consistently-lower-murder-rates>.
3. KURY, H., BRANDENSTEIN, M., „Naujo poreikio bausti“ klausimu – ar greitesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė?. ISSN 1392-1592. Teisės problemos. 2009 Nr. 2 (64), p. 5

Knygos:

1. ARLOTH, F. *Neue Entwicklung im Strafvollzug im internationalen Vergleich. Privatisierungstendenzen und Alternativen*, 2002, p. 3–8

2. Britų Kolumbijos sveikatos pareigūnų taryba. *Public Health Perspectives for Regulating Psychoactive Substances*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą: <https://healthofficerscouncil.files.wordpress.com/2012/12/regulated-models-v8-final.pdf>.
3. BONNIE, R., WHITEBREAD, H. *The Marijuana Conviction: A History of Marijuana Prohibition in the United States (Drug Policy Classic Reprint from the Lindesmith Center)*.
4. BRATT, I.; SVANTE, N. *ADDICTION HISTORY : the man who saved Sweden from prohibition*. Volume93, Issue1,1998, 17-25 p.
5. CAULKINS, J. P.; Mark, B. K.; KLEIMAN, A. R. „Marihuana legalization what everyone needs to know”, p. 231.
6. CLARK, A. E. *The Economics of drug legalization*, 2003, 29 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-05]. Prieiga per internetą: <http://www.parisschoolofeconomics.com/clark-andrew/ecleg.pdf>
7. ČAPLINSKIENĖ, I.; ČAPLINSKAS, S.; GRIŠKEVIČIUS, A. *Lietuvos AIDS centras, Narkotikų vartojimas ir ŽIV infekcija įkalinimo įstaigose*. MEDICINA (2003) 39 tomas, Nr. 8, p. 797
8. DILLS, A. K.; JACOBSON, M.; MIRON, J. A. „The effect of alcohol prohibition on alcohol consumption: evidence from drunkenness arrests". *Economics Letters*. 2005. 86 (2): 283–284 p.
9. HUGHES, C., STEVENS, A., *The effects of decriminalization of drug use in Portugal*, 2007, p. 3
10. GREENWALD, G. *Drug decriminalization in Portugal*, 2009, 28 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-02]. Prieiga per internetą: https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/greenwald_whitepaper.pdf.
11. LINDESMITH, A. R. *Addiction and Opiates*. Chicago: Aldine, 1947, 207 p.
12. MARKS, J. *Controlled Availability: Wisdom or Disaster?*, National Drug and Alcohol Research Centre, University of New South Wales; p. 7-10. 1990. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-02-17]. Prieiga per internetą: <https://healthofficerscouncil.files.wordpress.com/2012/12/regulated-models-v8-final.pdf>
13. MAURER, M. *Race to Incarcerate*. New York, NY: The New Press; 2001.

14. New Frontier data,. *The Cannabis Industry Annual Report: 2017 Legal Marijuana Outlook*, p. 7
15. PEČKAITIS, S. J.; GRUODYTĖ, E. *Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų, reglamentuojančių atsakomybę už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, analizė ir jų tobulinimo kryptys*. Jurisprudencija, 2003, t. 38(30), p. 13
16. REHM, J.; et. al. *THE COSTS OF SUBSTANCE ABUSE IN CANADA 2002: HIGHLIGHTS*, 2006, p. 4
17. RYDELL, C. P.; EVERINGHAM, S. S. *Controlling Cocaine– Supply Versus Demand Programs*, p. 120.
18. SAKALAUSKAS, G.; KALPOKAS, S. B. V.; POCIENĖ, A. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*, 2012, 19-36 p.
19. SONIA, F. „Drug Decriminalization and the Price of Illicit Drugs“ 2005, 20-21 p.
20. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 141–146.
21. TROWBRIDGE, J.; THANKER, J. ,*The case of the National Youth Anti-Drug Media Campaign: a critical analysis from a strategic communication perspective. Cases in Public Health Communication and Marketing*. 2013; 8:136-169.
22. ZIMMER, L., *The History of Cannabis Prohibition*, 1 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.bisdro.uni-bremen.de/boellinger/cannabis/03-zimme.pdf>

Periodiniai leidiniai:

1. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2017 m. ataskaita, 2018-02-28 Nr. 17.9.-3673. 15 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01] Prieiga per internetą: <http://prokuraturos.lt/data/public/uploads/2018/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2017-metais-ataskaita.pdf>
2. Federal Register. Annual Determination of Average Cost of Incarceration, 2015. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-03]. Prieiga per internetą: <https://www.federalregister.gov/documents/2015/03/09/2015-05437/annual-determination-of-average-cost-of-incarceration>

3. WILLIAMS. E.H. *Negro cocaine fiends are a new southern menace*. Iš The New York Times 1914. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-01]. Prieiga per internetą: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1914/02/08/100299245.pdf>.

Vienkartiniai leidiniai:

1. Statistika. *Countries with the largest number of prisoners per 100,000 of the national population, as of July 2017*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-03]. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/262962/countries-with-the-most-prisoners-per-100-000-inhabitants>
2. TRIUDO D. iš interviu apie marihuanos prieinamumą nepilnamečiams. Internetinė prieiga: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-20/trudeau-sees-pot-legalized-by-summer-as-law-sits-in-senate>

SANTRAUKA

Per pastarąjį šimtmetį Vakarų pasaulyje susiformavo draudimais paremtas narkotikų vartojimo teisinis režimas. Veikos, susijusios su narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimu, gamyba, pardavimu ir kt., buvo įtrauktos į valstybių baudžiamuosius kodeksus. Šis režimas vyravo iki XXI a., kai pirmosios valstybės, besiremamos naujausiais tyrimais, pradėjo keisti įstatymus, reguliuojančius narkotinių medžiagų vartojimą. 2001 m. Portugalija pirmoji dekriminalizavo disponavimą narkotikais asmeniniais tikslais. Nuo to laiko vis daugiau valstybių seka šios šalies pavyzdžiu, suprasdamos, kad griežtas teisinis režimas narkotikų vartojimo srityje nėra optimalus (nepasiekia norimo tikslo — visuomenės gerovės didinimo). Stebint teigiamus narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimo dekriminalizavimo pavyzdžius, Vakarų pasaulyje palaipsniui pradedama suprasti, kad geriausias būdas kovoti su neigiamais narkotikų vartojimo padariniais yra toliau švelninti teisini režimą — legalizuoti iki tol uždraustų medžiagų vartojimą. Urugvajus, kai kurios JAV valstijos, Kanada ir kitos šalys, pradėjusios ar jau užbaigusios marihuanos legalizavimo procesus, pasiekia labai gerų rezultatų. Suvokimas, kad asmenys, priklausomi nuo įvairių psichoaktyvių medžiagų, yra ne nusikaltėliai, tačiau turintys tam tikrų vartojimo sutrikimų, veda prie visuomenės sveikatos reguliavimu paremto teisinio modelio. Valstybės, kurios suteikia socialinę pagalbą ir gydymą asmenims, turintiems psichoaktyvių medžiagų vartojimo sutrikimų, pasiekia pozityvių rezultatų: mažėja nuo narkotikų priklausomos populiacijos dalis, lėšos išleidžiamos ne asmenų baudžiamajam persekiojimui, bet gydymui, atimamas finansavimas iš nusikalstamų organizacijų ir kt. Nepaisant pozityvių permainų kai kuriose Europos šalyse, Lietuvoje judama priešinga linkme — didinamas bausmių, susijusių su narkotikų vartojimu, griežtumas. Lietuva, norėdama pasiekti teigiamų rezultatų, turi pradėti keisti savo teisinę sistemą — dekriminalizuoti veikas, susijusias su narkotikų vartojimu, fokusuotis į režimą, paremtą visuomenės sveikata, bei laikui bėgant legalizuoti narkotikų vartojimą.

SUMARRY

Over the past 100 years in the Western world, the most prominent legal regime in regards to drugs was formed based on prohibition. Activities related to the consumption, production, and sale of narcotic drugs and psychotropic substances were included in national penal codes. This regime prevailed until the 21st century when the first states began to change laws regulating the use of narcotic substances based on modern research. In 2001, Portugal was the first to decriminalize the possession of drugs for personal use. Since then, an increasing number of countries have followed this example, realizing that a strict legal regime in the field of drug use is not optimal. It does not achieve the desired goal — increasing public welfare. After observing positive examples of decriminalization of narcotic drugs and psychotropic substances, the Western world is gradually beginning to realize that the best way to combat the negative consequences of drug use is to mitigate the legal framework further — to legalize the use of prohibited substances that were previously banned. Uruguay, some US states, Canada and other countries that have started or have already completed legalization processes are achieving excellent results. The perception that people addicted to different psychoactive substances are not criminals, but rather that they have specific disorders related to consumption, leads to a legal model based on public health regulation. States that provide social assistance and treatment for people with psychoactive substance abuse are achieving positive results: drug dependence rate decreases, more funds are spent for treatment, criminal organizations lose income streams from the sale of drugs. Despite the positive changes in some European countries, Lithuania is moving in the opposite direction —increasing the severity of punishment related to drug use. To achieve positive results, Lithuania should change its legal system — decriminalize activities related to drug use, focus on the public health based legal framework and in time to legalize drug use.